www.pertwk.com

کورد لە یاداشتەکانی ئارچی رۆزڤێلت دا

نووسینی
ئارچی رۆزفێلت

وەرگێڕانی لەفارسییەوە
کارزان محەمەد

عنوانی کتێبەکە بەفارسی

روزولت، آرچیبالد،1918-
شوق آموختن/ نوشته آرچیبالد روزولت" ترجمه صهبا سعیدی- تهران: اطلاعات،1371.
574ص: مصور عکس
چاپ دوم:1374
1. روزفلت، آرچیبالد، 1918- -خاطرات.
2. خاطرات آمریکایی. الف عنوان.ب. سعیدی، صهبا، مترجم.
923/2
ش 813ر
Ds

www.pertwk.com

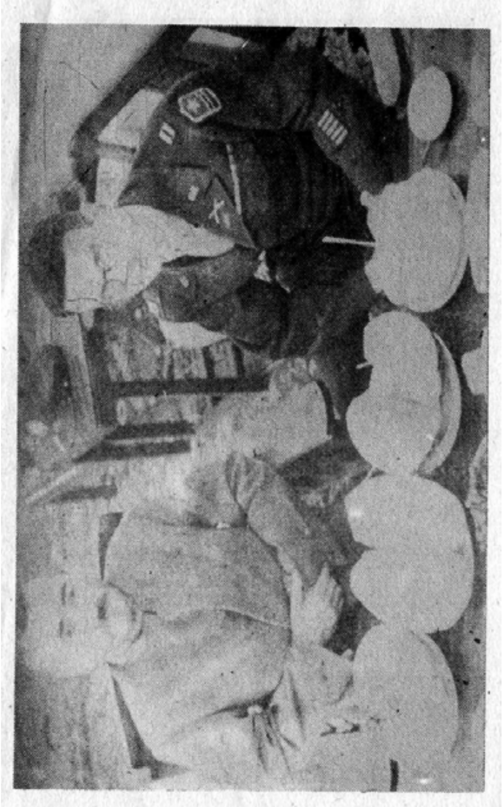

وەزارەتی رۆشنبیری

بەڕێوەبەرایەتیی خانەی وەرگێڕان

. orgwww.roshnbiri
khanaywargeran@yahoo.com

ناوی کتێب: کورد لەیاداشتەکان ئارچی رۆزفێڵت دا

نووسینی: ئارچی رۆزفێڵت

وەرگێڕانی لە فارسییەوە: کارزان محەمەد

تایپ و نەخشەسازیی کۆمپیوتەری: بەهرە عیزەدین

نەخشەسازیی بەرگ: فەرهاد مەلا حەسەن

زنجیرە:24

تیراژ: 1000 دانە

ژمارەی سپاردنی: 318

چاپی یەکەم: 2003- سلێمانی

www.pertwk.com

www.pertwk.com

پـێـشەکی

بێگومان یەکێك لە سەروەرییەکانی مێژووی کورد، ئــەو بایەخــە زۆرەیــە کــە سیاســەتمەداران و ڕۆژهەڵاتناســان و گەڕیــدە بیانییــەکان داویانــە بەکوردستان و لەگەلێك بواردا توێژینەوەیان دەربارەی کــردووە کــە ئــەمڕۆ بەســەرمایەیەکی دەوڵەمەنــدی مێژوویی دەژمێردرێت.

ئــەم توێژینــەوەو یاداشــتانەی لەسەرکوردنووسراوە، بەدەرلـەوەی بەشێکی زۆریـان بەشـێوەیەکی پۆزەتیڤانــە لــە کێشــەی کـورد دواون، گەلیـێك لایـەنی میـێژوویشیان ڕۆشـنکردۆتەوە. یـەکێك لەویادداشتە بەنرخانەی تایبەتمەندییەکی گرنگی بۆ مێــژووی کــورد هەیــە، یادداشــتەکانی (ئارچــی ڕۆزڤێڵــت)ە کــە لەلایــەن (صــەهبا ســەعیدی) یــەوە وەرگێــڕدراوەتە ســەر زمـانی فارســی و بــە قــەوارەی (574) لاپەڕە و لەژێرناوی (شوق اموختن)دا دووجار لــە ســاڵانی(1991-1995)دا لــە تــاران بەچــاپی گەیاندووە.

نوسەر یاداشتەکانی خۆی لە (9) بەش دا پۆلێن کـردووە، سـەرەتای یاداشـتەکانی تـەرخانکردووە بـۆ تەمــەنی منــداڵی لــە (ســاگامورهیل) وچــۆنیەتی تەواوکردنی قۆناغی خوێندنی زانکۆ. بەشەکانی تری تایبەتـە بەشـێوازی کارەکـانی کـە وەکـو دیبلۆمـات و

هەواڵــگری (CIA)ی ئەمــەریکا لــە ئەفــەریقای بـاکورو زۆربــەی وڵاتــانی عــەرەبی وئێــران و....هتــد کــاری کردوە.

بــەڵام گــرنگترین بەشــی یاداشــتەکانی، بەشــی چوارەمە کە تیایدا (42) لاپـەڕەی تـەرخانکردووە بـۆ شۆڕشـی شـێخ مـەحمودو کۆماری‌مەهابادو نوسـەر لـە دیـدی ئەمــەریکاوە وەکـو دیبلۆمـات و هەواڵــگرێکی (CIA) ڕۆشنایی خستۆتە سەر.

نوسەرلە بەشی چوارەمدا و لە لاپەڕەکانی (309-352) کــە تایبەتــە بــە کــورد، چــەندین یادداشــت و بیرەوەریی خۆی نوسیوە سـەبارەت بـە شۆڕشـی شـێخ مــەحمودو کۆمــاری مــەهابادو شۆڕشــی بــارزان و زۆر لایەنی شاراوەی خستۆتە بەرباس و لێکۆڵینەوە.

دوابەشــی ئــەم کتێبــە" تــەرخانکراوە بـۆ ئەلــبومی وێنــەکان و گــەلێك وێنــەی مێــژوویی بــەنرخی لەخۆگرتوە، یەکێك لـەو وێنـە بەنرخانـەش، وێنەیـەکی (قــازی محەمــەدی نــەمر وئارچــی ڕۆزڤێڵــت)ە کــە تائەمڕۆش لە ئەرشیفی وێنەی کوردیدا نیە.

دواجـار گرنگــی ئــەم کتێبـە لەوەدایـە بـاس لـە هەسـتیارترین سـەردەمی میـژوویی کـورد دەکـات لـە سەدەی بیستەمدا ولـەو ڕوانگەیـەوە وەرمگێڕایـە سـەر زمـانی شـیرینی کـوردی و بەهیواشـم لـە ئایندەیـەکی نزیکیشدا سەرجەم یاداشتەکانی ژیانی وەربگێڕم.

www.pertwk.com

وەرگێڕی کوردی

کوردەکان

بەرلەوەی چارەنووس کاری ئایندەی من دیاری بکات، بەشێك لە ئەرکەکانی من لە تاران، لەسەرەتای دەستپێکردنی سەردەمی جەنگی سارد و دواڕۆژەکانی نیشتەجێ بوونم لە تاران، تووشی کۆتاییەکی غەمبار بووم، کە بەشێك بوو لەو پەیوەندییانەی لەدواڕۆژەکانی نیشتەجێ بوونم لە بەغداد لەگەڵ کوردەکان، داممەزراندبوو. پێشتر کاتێك لەبەغدابووم بڕیارمدا سەرنجم ئاراستەی مەسەلەی عەرەب" بەتایبەتی هۆزە عەرەبیەکان بکەم. چونکە ئەو کەسەی کە پێش من کارەکەی منی دەکرد، لەم دواییانە خوێندنەوەیەکی گشتی وتەواوی دەربارەی کوردان –نائارامترین گروپی ناوچەی ئەو سەردەمە– ئەنجام دابوو.

بەڵام ڕەوتی ڕووداوەکان لە عیێراق وناوچەکانی سنوری نێوان عیێراق – ئیێران، گرنگی مەسەلەی کوردەکانی زیاتر کرد و بە حوکمی زەرورەت، سەرنجی منی ئاراستەی مەسەلە هەواڵگریەکان کرد کە پەیوەندیدار بوو بەم نەتەوەیەوە. لەم ڕووەوە لە

سەرەتای هاوینی سالێی (1945)دا بەناچاری تووشی مەسەلەی کوردەکان بوم.

لە دنیادا کەم جێگاهەیە وەکو کوردستان بینەر ڕاکیێش بکات بۆدیمەنەکانی. کێوە سەختەکانی ئەم ناوچەیە (کە لە هەندێ شوێندا وشكو ڕووتەنەو لە هەندێ شوێنی تردا بەدرەختی کورتی بەڕوو و کاژ داپۆشراوە) لەهەندێ جێگادا دۆڵی پانی دروستکردوە. وە تاچاو بڕەکات لەهەر گۆشەیەکی ئەم دۆڵانەدا، خانووی گوندیانەی بەخشت و بەرد دروستکراوی کوردەکانی تیادا بڵاوبۆتەوە. من بۆ یەکەم جار چل ساڵ لەمەوپێش بە سەردان گوندێکی کوردیم بینی بەلاپاڵی کێوێکەوە کە دەیڕوانی بەسەر دۆڵیکی قوڵدا، بنیادنرابوو. لەکۆتایی دۆڵەکەدا بەزەحمەت باریکە ڕووبارێکی ڕەنگ زیویی جیادەکرایەوە کە بەرەو دەشتێك دەچوو. پێموایە ئەو یادداشتانەی لەو ڕۆژگارەدا دەربارەی ئەو گوندە کوردییە نووسیومە، هەتائێستاش بۆ زۆربەی دیهاتە کوردنشینەکان هەر ڕاستە.

((جلوبەرگی دیهاتییەکان و خانوەکانیان بۆتە هۆی ئەوەی هەست بکەم لە (شانگری لا)م. پیاوەکان جامانەیەکی گەورەی ڕەنگاورەنگیان لەسەردایە کە گوڵینکەی جوان و لەژمارنەهاتووی پێوەیەو لەڕووی پێشەوە وناوچاوانی" شۆڕبوونەتەوە. لەشیان بە پۆشاکێکی ڕەنگ ڕۆشن دادەپۆشن و لەسەر

www.pertwk.com

جلوبەرگەکانیان ڕیزە فیشەکیان بە شێوەی (Xx)
بەستووەو قاوانی فیشەکەکان لەژێر تیشکی هەتاودا
تیشکدانەوەیەکی تایبەتی هەیە. شەڕواڵە
فراوانەکانی ئەم پیاوانە، پشتێنێکی زۆر پان و
درێژی لەسەردەبەستن کە لە چەند یاردێکی قوماشی
ڕەنگاوڕەنگ ئامادەکراوە وچەند جارێك لەدەوری
پشتیان دەپێچن. ئەم پشتێنە بەسەر گیرفانی
جلوبەرگەکانیشیانەوەیە. پیاوان زۆربەیان
خەنجەرێکی کەوانەیی‌و کیسەیەکی چەرمی تایبەت بە
پارە یان توتن و سەبیلەکانیان، بەلایەکی
پشتێنەکانیانەوە دەکەن. ئەو سەبیلانە کە سەرێکی
گڵی سووری پێوەیە، زۆربەی کات لەژێر لێویاندایەو
مژی لێ‌دەدەن.

ژنانیش کە جلوبەرگەکانیان لە دڵڕفێنیدا لەهی
پیاوان کەمترنییە، بەشێوەیەکی تایبەتی هەموو
چیانشینان بە نازوعیشوەوە هەنگاو دەنێن و
لەکاتێکدا ئەندامەکانی لەشیان ڕێك وڕاست
ڕاگرتووە، گۆزەی ئاو دەخەنە سەر سەریان وهەڵی
دەگرن ، سەرپۆشەکانیشیان ڕەنگی‌ئاویە.

ژیانی گوندنشینانی کورد، ژیانێکی سەختە.
ئەوان کە بە کاری کشتوکاڵیەوە خەریکن، پێویستە
هەمیشە لە گەڵ زەوییەکی سەختی بەرداوی
ووشکدا ڕەنج بدەن. دەبێت لە ڕێڕەوی ڕووبارە
کەمئاوەکاندا کە لەناوەراستی کێوەکانەوە
دێتەخوارەوە، بەربەست هەڵبەستن و لەهەر تنۆکە

کورد له یاداشتەکانی ئارچی ڕۆزڤێڵت دا

ئاوێك بۆ ئاودێری سپیدارو درەختی‌میوە و کێڵگە
کشتوکاڵییەکانی برنج وتوتن کە بەرهەمی زۆرینەی
ئەو ناوچەیەیە" بەلایەنی زۆرەوە کەڵك وەربگرن.
جوتیاران بەنیروئامورەوە ناچارن لە پەراوێزی
دۆڵەکانەوە پارچە زەوی شێدار بۆ کشتوکاڵی دێمی
بکێڵن وله زەویە ناهەموارەکانی قەراغی ڕووبارەکان،
لەخاکێکدا کەبەهۆی بارانی زستانەوە کەمێك شێ‌ی
هەیە ، تۆوی گەنم و جۆو توتنی لێ‌بچێنن.

ژیانی ئەوانی‌تریش لە بارودۆخی جوتیاران
سەختترە. مەبەستم لە کۆچنشینانی ڕەوکەرە کە
ڕەشماڵە ڕەشەکانیان لەگەڵ خۆیان هەڵدەگرن و لە
هاویندا لەگەڵ مێگەلەکانیاندا بەشوێن لەوەڕگاو وئەو
سەرچاوانەدا دەگەڕێن کە بە هۆی توانەوەی بەفری
کوێستانەکانەوە دروست بووە و بەهاتنی پایز لە
ترسی بەفروبۆران دووبارە پەنا بۆ قولایی دۆڵەکان
دەبەنەوە.

ئێستا بەزۆری ئەم کۆچەرانە نیشتەجێ بوون
وئەوەی نوسیومە بەندە بە بینینەکانی‌من لە
ساڵی 1945 دا)).

کوردەکان لە بنەڕەتدا ئێرانین و زیاتر لە
دووهەزار ساڵە لەسەر خاکی ئێستایان نیشتەجێن.
ئەگەرچی ئەو ئاماژانەی لەبەردە نوسراوە
خەتەبزماریە دێرینەکاندا بۆ کوردەکان کراوە" جێ‌ی
باسکردنە. بەلام پێدەچێت جێ‌ی گومان نەبێت
کوردەکان هەمان (کاردۆخی) بن کە سەردارو

www.pertwk.com

مێژوونوسی یۆنانی (گزنەفون) شیکردنەوەیەکی تەواوی لەسەریان هەیە لە هێرشە مەرگبارەکانیان لەبەرامبەرسوپای دە هەزار کەسی یۆنانیەکاندا لەسەر ڕێی تێپەڕینیان بەرەو دەریای ڕەش.

ڕۆمیەکانیش لە بەرامبەر کێشەوشەڕلەم ناوچەیەدا کە ئەو کاتە بە((کوردۆئەن)) ناودەبران، پارێزراو نەبوون. لەسەدەی حەوتەمی زاینیدا، دانیشتوانی ئەم ناوچەیە بوون بە موسڵمان.

لە هەموو ئەو ماوانەدا ، بەدرێژایی مێژووی ئەم نەتەوەیە، تەنها یەك کورد بەناوی (صەلاحەدین) سەرکەوتوو بوو دەسەڵاتێك پێکبهێنێت و ئەمە هەمان ئەو کەسەیە کە کوردەکانی ئەمڕۆ بەشکۆوشانازییەکی تەواوەوە بە ڕزگارکەری ئیسلام ناوی دەبەن. هەرئەو بوو جەنگاوەرانیخاچی لە بەیتول موقەدەس و بەشێوەیەکی گشتی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەراستدا" وەدەرنا. لە کتێبە مێژووییە عەرەبی و فەرەنسییەکاندا، بە چەندین داستان باس لە ئازایەتی وسەخاوەتی کراوە کە هەمان ئەو سیفەتانەن کە ئێستاش لە خەسڵەتە گشتییەکانی هەندێك لە ڕێبەرانی کوردە.

لەسەدەی سێزدەهەمدا، ئەم نیشتمانە بوو بە مەیدانی زۆرانبازیی ئیمپراتۆریەتەکانی ئێران و تورکیا کە ڕکەبەرو دوژمنی یەکتر بوون. تائەوکاتەی سەرئەنجام لە ساڵی (1639)ی زاینی، سوڵتانی عوسمانی (سوڵتان مورادی چوارەم) و

کورد لە یاداشتەکانی ئارچی ڕۆزڤێڵت دا

(شایسەفەوی) پادشای ئێران" کوردستانیان لە نێوان خۆیاندا دابەشکرد و سنوریشیان تاڕادەیەك بە هەمان شێوەی کە ئەمڕۆ هەیە" دیاریکرد* .

تاهەمان سەدەی ڕابردوو، ناسیۆنالیزم بە چەمکی ئەمڕۆی نەبوو و کوردەکانیش خۆیان بە میللەتێکی جیاواز نەدەزانی. بەڵام لە دەیەی (1830) دا کاتێك کە یەکێك لە ڕێبەرانی بەشێکی کورد بەناوی (بەدرخان) تورکەکانی لەناوچە کوردنشینەکان کردە

دەرەوە وخۆی (ئەگەرچی بۆ ماوەیەکی کەم) حکومەتێکی دروستکرد. ناسیۆنالیزمی کوردیش لەدایك بوو و بەدرێژایی جەنگی یەکەمی جیهانیش (سەید تەها شەمدینان) کە ڕێبەرێکی ئاینی بوو ، درێژەی بەڕێگای بەدرخان دا. بەڵام ڕابوونی کوردەکان لە زادگای ناسیۆنالیزمی کورد واتا تورکیا، بەدڕندەترین شێوە سەرکوتکرا. چونکە ڕێبازی(پان تورکیزم) کە (مستەفا کەمال) بنیادی نابوو، چیدی شوێنێکی بۆدەرکەوتنی بوونی میللەتەکانیتر نەهێشتبۆوە.

لەئێراندا، هۆزەکانی کورد لە کەناری پادشایانی قاجار تاڕادەیەك درێژەیان بە ژیانی خۆیان دەدا. تاسەردەمی جەنگی جیهانی یەکەم، واتا ئەو کاتەی

---

* لەڕاستیدا ،ئەمە دووەم دابەشکردنی کوردستان بوو لەنێوان عوسمانیوسەفەوی،جونکە یەکەم جار کەکوردستانیان دابەشکرد لەساڵی(1514ز)دا بوو. (و.ک)

www.pertwk.com

بەشی باکوری ڕۆژئاوای ئێران بوو بەمەیدانی شەڕی جەنگی تورکیا و روسیا. کوردەکان لە هەندێك ناوچەدا بەهۆی وێرانکردن و کاولکردنی هێرشیخراپی سوپاکەی رووسیاوە، زیانمەند بوون.

تا سەرئەنجام ئێران بوو بەخاوەنی ڕێبەرێکی نوێ بەناوی (ڕەزاشا) کە دەیویست ولات بە یەك سیستەمی یەکگرتوو بەڕێوەبەرێت وکۆتایی بەحکومەتە ناوچەییەکانی هۆز وسەرۆك هۆزەکان بهێنێت. خودی (سمکۆ) کە ڕێبەرایەتی نەتەوەی کوردی لە ئەستۆگرتبوو، لەڕیزی ئەو لیستەدا بوو ڕەزاشا پشتی بە لەناوبردنیان بەستبوو. لە ساڵی (1922)دا سوپای ئێران هێرشیکردە سەر بارەگاکەیی وناچاری کرد لە وولات ڕابکات. سمکۆ لەئێران ڕایکردو گیانی دەرباز کرد، بەڵام لە ساڵی (1930)دا بەبڕیارێکی ساویلکانەو بەقبوڵکردنی دەعوەتێك هاتە ناوخاکیئێرانەوە وگەڕانەوەی بۆ ئێران و کوژرانی یەك بوو. زۆربەی سەرۆك هۆزەکانیتری کوردەکانیش چارەنوسی هاوشێوەی (سمکۆ) یان هەبوو. هەندێك لە ڕێبەرانی کورد لە ولات ڕایانکرد، هەندێکیتریش بە فەرمانی (ڕەزاشا) کوژران و ژمارەیەکیتری بەختداریش حوکمدران بە نیشتەجێبوونی ناچاری لە تاران.

لە ساڵی (1925) دا تەواوی کوردستان کەوتبووە ژێر کۆنترۆڵیحکومەتی ناوەندییەوەو دەوڵەت لەگەڵ بلاوەپێکردنی گروپەچەکدارەکانی

هۆزەکاندا، خێڵە کۆچەرە ماڵبەکۆڵەکانیشیناچارکرد لەشوێنێکدا نیشتەجێ بن.

بەڵام تارادەیەك لەعێراقدا بارودۆخی (650) هەزار کوردی ناوچەکانی باکوری ڕۆژهەلاتی ئەم ولاتە، جیاوازی هەبوو لەگەڵ کوردەکانی ئێراندا. لە ساڵی (1932) دا کاتێك عێراق وەکو وولاتیکی سەربەخۆ بەڕەسمی ناسرا و بووبە ئەندامی (کۆمەڵەی نەتەوەکان)، لەناوەرۆکی ڕاگەیاندنی ووتارێکدا بۆ شورای کۆمەڵەکە" بەڵێنیدا زمانی کوردی وەکو زمانی بەربلاو لە ناوچە کوردنشینەکاندا بەڕەسمی بناسێت و فەرمانبەرانی کورد یان کوردزمان بۆ خزمەتکردن بۆ ئەم ناوچە دابنێت. ئەگەرچی عێراقیەکان بەڵێنیخۆیان جێبەجێ کرد، بەڵام دووبارە کوردەکان رازی نەبوون. ئەوان ڕایاندەگەیاند (هەرچەندە تا ڕادەیەکیش مافی خۆیان بوو) دەوڵەتی عێراق سەبارەت بە کوردەکان جیاوازی دەکات، بە تایبەتی لە بواری وەکو دروستکردنی خوێندنگا، چاککردنی ڕێگاوبان و کارە تەندروستییەکان وداودەرمان و ئەو کۆمەکانەی پێویستن بۆ کشتوکاڵ کە مافی کوردەکانن" بۆیان ئەنجام نادرێت. کوردەکان بەتایبەتی لە بواری بەرهەمە زۆرە کشتوکاڵەکییەکانیان واتا (توتن) ناڕازیی بوون و هەروەها ناچاربوون ئەم بەرهەمە تەنها بە دەوڵەت بفرۆشن و قازانجی سەرەکی ئەم بەرهەمە، بچێتە گیرفانی بەرهەمهێنەرانیجگەرە لەبەغداد و

www.pertwk.com

شارەکانی‌تر، ئەم ناڕەزاییانە وردە وردە بەشێوەی ڕاپەرین و شۆڕشی بەربڵاو سەریهەڵدا.

یەکەمین ڕێبەری کورد کە شۆڕشێکی گەورەی بەرپاکرد، (شێخ مەحمود) بوو کە یەکێك بوو لە ڕێبەرانی ئاینیو خەڵکی سلێمانی بوو، سلێمانی دەکەوێتە باکوری ڕۆژهەڵاتی عێراقەوە و ناوچەیەکی بەپیت وشوێنیچاندنی توتنە. شێخ مەحمود تەنانەت دوای ئەوەی کە ئینگلیزەکان ئەویان وەکو فەرمانداری ناوچەکە دانا، دووبارە ڕازی نەبوو و وردە وردە خۆی وەکو ڕێبەری کوردستان ناساند.

لە سالی (1932) ئینگلیزەکان ئەویان لەحکومەت بەرکەنارکردو ئەویش پەنای بۆئێران برد. بەلام دواتر بەرلێبوردن کەوت ومۆڵەتی وەرگرت بۆعێراق بگەڕێتەوە. بەومەرجەی لە کێڵگەکەیدا نیشتەجێ بێت وبەئەنجامدانی کاری کشتوکاڵی" خۆی بەتەواوی لە سیاسەت دووربخاتەوە. شێخێش پەسەندی کردو تاکۆتایی تەمەنی وەفاداربوو بۆئەم بەڵێنە.

بەو شێوەیەی کوردەکانی پێناسراوە، کوردەکانی نیشتەجێی ناوچە کوێستانییەکانی باکوری ڕۆژئاوای عێراق چاوەڕێ بوون تا شێخ مەحمود بەتەواوی سەرکوتکرا، ئەو کاتە دەستەیەکی‌تر شۆڕشیان بەرپا کرد. ڕێبەری ئەم شۆڕشە شێخ ئەحمەدی سەرۆکی هۆزی بچوکی بارزان بوو. ناوبراو ڕێبەرێکی ئاینی بوو کە ئەندامانی هۆزەکەی

باوەڕێکی خورافیاتی سەرەتاییانەیان پێهەبوو و گوێ بەفەرمانی بوون.

هێزەکانی ئینگلیز کە بەپێی مۆڵەتی ڕێکخراوی نەتەوەیەکگرتوەکان، دوای جەنگی جیهانی یەکەم لە عێراقدا نیشتەجێ ببوون . بارزانیەکانیان سەرکوتکردو سەرئەنجام ڕێبەری بەنسیبی برا لاوترو بەهێزترەکەی شێخ ئەحمەد واتا ((مەلا مستەفا)) بوو. هەردوو برا لەگەڵ پەیڕەوە وەفادارەکانیان، بۆ باشوری عیراق دوورخرانەوە و سەرئەنجام لە سالی (1936)دا، مۆڵەتی گەڕانەوەیان بۆکوردستان پێدرا بەو مەرجەی کە بەتایبەتی هەرلە سلێمانی دابنیشن .

****

ڕۆژی (25) ی ئابی سالی (1941) ، لەگەڵ هێرشی هێزەکانی رووس و ئینگلیز بۆئێران، ڕووسەکان لە باکوری ڕۆژئاوای ئەم وولاتە نیشتەجێ بوون و تەنها شارەکانی دەوروبەری دەریاچەی ڕەزائیەیان خستە ژێر کۆنترۆڵیخۆیانەوە. دەسەڵاتی ئینگلیزەکانیش لە سنە زیاتر نەڕۆیشت. بەمشێوەیە لە نێوان دوو ناوچەی ژێر کۆنترۆڵی ڕووس وئینگلیزدا، خاکێکی ئازاد مابۆوە لە دەوروبەری کێوە هاوبەشەکانی نێوان عێراق وئێران کە ببوو بەقەڵەمڕەوی تاکە دەسەڵات ودەسەڵاتداری کوردەکان. ئەگەرچی پۆلیسی ئێرانی تا ئەو کاتەش لە شارو گوندەکانی ئەم ناوچەیەدا بوون، بەڵام کوردەکان بە سود وەرگرتن لە پێگەی خۆیان، دەسەڵات و نفوزی خۆیان زیاد کرد و وردە وردە

www.pertwk.com

حکومەتێکی سەربەخۆیان پێکهێنا لەدەوروبەری تاکە شاری تا ئەندازەیەك فراوانی ناوچەکە (واتا مەهاباد).

مەهاباد لەبنەرەت دا بە(سوجبڵاخ)ناودەبرێت، ئاشکرایە هەمان زاراوەی تورکی (سیوخ بالاق)ە کە بە مانای (سەرچاوەی سارد) دێت. ((تەواو بە هەمان مانای (cold spring) ئەو شوێنەی ڕۆژانی منداڵیم تیادا بەسەر بردووە – ئارچی)).

ڕەزا شا ناوی شارەکەی بۆ مەهاباد گۆڕی، مەهاباد واتا شاری (مادە) کان. وامەزەنەدەکرێت بەپێی (ماد) بوونی نەژادی کورد، ئەم ناوەی بەو شارە دابێ. دانیشتوانی مەهابادنزیکەی تەواویان کوردنەژاد بوون، لە کاتێکدا کە دانیشتوانی‌تری شارەکانی دەوروبەری دەریاچەی ڕەزائیە، تورکی‌ئازەربایجانی بوون. مەهاباد خۆی دانیشتوانی کۆمەڵێکن کە وازیان لەژیانی کۆچەریی هێناوەو ڕوویان کردۆتە ژیانی شارنشینی‌و کەسایەتی ناوداری ئەم دانیشتوانە (قازی محەمەد) بوو، کەلە بنەماڵەیەکی ڕوحانی بوو. قازی سەرەتای خوێندنی تایبەت بوو بە ئاین، بەڵام لە باوکییەوە کە ئەوی بۆ دادوەری شەرعی پەروەردە کردبوو، کتێبخانەیەکی بەمیرات بۆ مابۆوە کە کتێبی بە حەوت جۆرە زمان تێدابوو. قازی خۆی بە سودوەرگرتن لەم کتێبخانەیە، دەستی بەخوێندنەوە کرد و زانیاریەکانی خۆی لەبوارەکانی‌تردا فراوان کردو بەو هۆیەوە لە یەکەمین ساڵانی چوارەمین دەیەی ژیانی،

کورد لە یاداشتەکانی ئارچی رۆزڤێلت دا

سەرەڕای پلەوپایەی دادوەری شەرعی، بە بەرەکەتی بیروڕا پوختەکانی و کەسایەتیە بەهێزەکەی“ لە شارەکەدا پێگەیەکی باڵای هەبوو.

لە کۆتایی ساڵی(1941)دا، یەکێتی سۆڤیەت بەبانگهێشتکردنی کۆمەڵێکی (30) کەسی لەکوردەکان بۆ باکۆ، پەیوەندییەکانی خۆیان لەگەڵ مەسەلەی کوردەکان ئاشکرا کرد. نزیکەی تەواوی نوێنەرەکان، سەرۆك هۆزەکان بوون و قازی محەمەدیش بە نوێنەرایەتی شاری مەهاباد لەناو ئەو کۆمەڵە (30) کەسییەدا بوو.

کۆمەڵە بانگهیشتکراوەکە، دوای سەردانی کارخانەو کێڵگەکان، گەیشتنە حزوری (جەعفەر باقرۆف)ی سەرۆك وەزیرانی کۆماری سۆشیالستی ئازەربایجان و باقرۆفیش لە درێژەی ووتارێکدا ئەگەرچی باسی دۆستایەتی یەکێتی سۆڤیەتی کرد لەگەڵ میللەتە بچوکەکان وبرایەتی کوردەکان وئازەربایجانەکان، بەڵام دەربارەی گۆڕانکارییە سیاسییەکانی ناوچەکە، بە ئاماژەیەکی نادیار کۆتایی پێهێنا. دوای گەڕانەوەی ئەم لیژنەیە، سۆڤیەتییەکان بۆ دیداری بەرامبەر نەچوون بۆ کوردستان.

ڕەنگە لەبەرئەوە بووبێت کە بیریان زیاتر لەلای هێرشبەرانی ئەلمانی بوو کە گەیشتبوونە دەروازەی قەفقاز.

www.pertwk.com

ڕەنگە هەمان دیداریش ئەوەی لە کوردەکاندا خولڵقاندبێ کە بۆ چالاکی ناسیۆنالیستی زیاتر.

لە ئەیلولی (1942)دا، ژمارەیەك لە هاولاّتیانی مەهابادی پەیوەندیان بە سەرهەنگیکەوە کرد لە سوپای عێراقدا بەناوی میرحاج. میرحاج نوێنەری ڕێکخراوێکی سۆشیالیستی کوردی بووبەناوی (هیوا) کە تازە لەعیێراق دامەزرا بوو. دوای ئەم دیدارە، کوردەکانی دانیشتووی ئێرانیش بریارپیان دا حیزبێکی ناسیۆنالیستی بۆخۆیان دابمەزرینن و سەرئەنجام (کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان) پێکهێنرا. وردە وردە ژمارەی ئەندامەکان و نفوزی لە ناوکوردەکانی ئەوناوچەیەدا، زیادی کردو لە مانگی ئایاری سالّی (1943)دا گروپێکی ناسیۆنالیستیی کورد، توانی پاسگای پۆلیسی مەهاباد، واتا دواپایەگای دەسەلاّتی دەوڵەتی ناوەندی ئیێران لەوشوێنەدا دەرببپەڕێنن.

لە کۆتایی سالّی (1944)دا، قازی محەمەد کۆنترۆڵی کۆمەڵەی گرتەدەست بەیارمەتی برا کەی کە لەخۆی لا وتربوو. ئەبولقاسم سەدری قازی کە لە مەجلیسی ئێراندا پلەی نوێنەرایەتی هەبوو وئامۆزاکەی" محەمەد حسێن سەیفیقازی کە پێشتر ئەفسەری ژەندرمە بوو.

سەرهەڵدانیناسیۆنالیزمیکورد لە ئێران، لە عێراقیش بێکاردانەوە نەمایەوە. لە سالّی (1943)دا مەلا مستەفا لەگەڵ ژمارەیەك لە لایەنگرەکانی لە

شوێنی دانیشتنی زۆرەملێی خۆی لە سلێمانی، ڕایکردوگەیشتە (بارزان) ی نیشتمانیخۆی.

ماوەیەکی کورت دوای گەیشتنی، دەستیکرد بە شەڕەکانی لەگەڵ فەرماندەناوچەییەکان. لە مانگیتشرینییەکەمدا، هێزەکانی مەلامستەفا کە ئەو کاتەلە دووسەد کەس تێنەدەپەڕی، لە شەرێکدا سەرکەوت بەسەر پۆلیسەکانی ناوچەکەدا. یەك مانگ دواتر، کاتێك ژمارەی لایەنگرانی زیاد کردبوو، مەلا مستەفا لیوایەکیسوپای تێکشکاند.

لەم قۆناغەدا، سەفیری بەریتانیا (کینهان کۆرن ڤالیس)یش دەستی لە بارودۆخەکە وەردا، ناوبراو لە سەرەتای دەورەی سەرپەرشتی بەریتانیا بەسەر عێراقدا، واتا لە دەیەی (1920)، نزیکترین ڕاوێژکاری مەلیك فەیسەڵ بوو. لەکاروباری سیاسی عێراقدا بە خاوەن بیروباوەڕێکی بەئەزمون دەژمیێردراو دواتر ڕۆڵێکی گرنگی گیێڕا لە گفتوگۆ لەگەڵ شێخ مەحمود لە سلێمانی و لەکاتی ئەم گفتوگۆیانەدا ولەگەڵ ئەوئەزمونە باوەڕپێکراوەی کە بەدەستیهێنا بوو، بەئاشکرا پەیوەندی پەیاکردبوو سەبارەت بە مەسەلەی کوردەکان و لەبەرامبەر ئەواندا" هەستی بەجۆرە هاوخەمییەك دەکرد. لە یەکەمین قۆناغدا لەوباوەڕەدا بوو ناتەواوی سەرانی عیێراق بۆتە هۆی سەرهەڵدانی مەسەلەیەك بەناوی شۆڕشی مەلا مستەفا و پیێویستە کوردەکان لە دەوڵەتی عیێراقدا بەشداریان پێبکرێت.

www.pertwk.com

لە کۆتایی ساڵی (1943)دا، سەرۆک وەزیری عێراق ، نوری سەعید کەسێکی کوردی بەوەزیر هەڵبژارد لەکابینەکەی خۆیدا، بەبێ ئەوەی وەزارەتێکی پێبسپێرێت. هەمان وەزیری کورد بوو رێگای خۆشکرد کە مەلامستەفا لە شوباتی ساڵی (1944)دا سەردانی بەغداد بکات . بەڵام نە سەردانی بەغداد بەرهەمێکی هەبوو، نەسەفەرەکەی نوری سەعید لە مانگی ئایاری هەمان ساڵدا بۆ کوردستان سودێکی هەبوو. مەسەلەی لێبوردنی شۆڕشگێڕان، بە تایبەتی ئەو کاربەدەستە سەربازی و ناسەربازیانەی پەیوەندیان بە هێزەکانی مەلا مستەفاوە کردبوو، بەبن بەست گەیشت و نوری سەعیدیش کەلەدۆزینەوەی رێگاچارەیەک بۆ ئەم مەسەلەیە نائومێد ببوو“ بەشێوەیەکیکاتی دەستی لەکارکێشایەوە. دوای ئەم مەسەلەیە، خولێکی ئاگربەستی لەرزۆک لەنێوان کوردەکان وعێراقدا بەرقەرارکرا و لەهەمان سەردەمدا بوو کە من چوم بۆ بەغداد“ واتا تەموزی ساڵی (1944).

لە بەغداد هەوڵمدا زانیاری دەربارەی کوردەکان بەدەستبهێنم و بۆ ئەم مەبەستە پەیوەندیم کرد بە ناوەندی دژەهەواڵگری عێراق وخۆشم بە شەخسی لەڕێی پەیوەندی تایبەتیەوە، کەوتمە لێکۆڵینەوە.

پەیوەندییە تایبەتییەکانی من لە گەڵ چەند کوردێکی دانیشتووی بەغدادیشدا بوو، یەکێک لەو کوردانە، بابا عەلی کوڕی شێخ مەحمود بوو،

پیاوێکی قۆزو قسەخۆش و وکۆمەڵایەتی بوو، یەکێکیتریان (پوشو) بوو کە ناوە ئەسڵییەکەی محەمەد سادق وکوڕی سەید تەها بوو، سەید تەها لە کاتی لە دایکبوونی پوشو، لەلایەنگرە تۆخەکانی جەنەڕاڵ (فردینان فۆش) بووە و سەیدتەها بەهۆی خۆشەویستی بۆ ئەو جەنەراڵە، ناوی ئەوی لە کوڕەکەی نابوو. لە شێوە زمانیکوردیدا بۆ پوش و دواتر بۆ پوشو گۆڕابوو!!.

پوشو کەسایەتییەکی شادوناسراو بوو، من نزیکەی هەموو رۆژێك ئەوم لە میوانخانەی (ریجنت)ی بەغداد دەبینی. هەمیشە کلاوێکی خوری وکراسێکی سپی و شەڕواڵێکی فراوانی لەبەردەکردو پشتێنێکی لە پشت دەبەست. کلاویکی خوریش کە دەورەکەی لە شێوەی جامانەدا پێچرا بوو، دەیخستە سەر سەری. ئەو نەفرەت و تێبینی خۆی سەبارەت بە عەرەب نەدەشاردەوە. هەم لەگەڵ مەلا مستەفاو هەم لەگەڵ ناسیۆنالیستەکانی نیشتەجێی ئێران لە پەیوەندیدا بوو. خزم و کەسوکاریشی لە ئێران دەژیان .

سێیەمین کەسی هاوڕێی من، جێگری سەرۆکی پێشووی ئەرکانی سوپا، جەنەراڵ (بەهادین نوری) بوو کە دوو هەفتە دوای هاتنم پەیوەندیم لەگەڵدا کردبوو. مرۆڤێکی بە سام بوو، ورگێکی گەورەو سمێڵێکی پڕی هەبوو. لەم دواییەدا لە فەرمانداریی سلێمانی بەرکەنارکرابوو. (دکتۆر هۆف) منی بۆ

www.pertwk.com

سەردانی جەنەڕاڵ نوری بردو هەرخۆشی بەمەبەستی بزواندنی نوری، گفتوگۆی بەوباسە دەستپێکرد کە زمانی کوردی هیچ نیە جگە لە تێکەڵاوکردنێکی زاراوە جۆراوجۆرەکانیتر. نوری لێوی بە نارەزایی کردەوە کە (نەخیر ، بەهیچ شێوەیەك شتی وانیە. زمانی کوردی زمانێکی سەربەخۆیە). ئەو وێنەی منداڵانی جلوبەرگ دڕاو و هەژاری سلێمانی پێ پیشان داین. وێنەیەك کە پەیوەندیدار بوو بە پێش و دوای ئەوەی کە دەوڵەتی ئەو جلوبەرگی دابوو بە منداڵان. ئەو ووتی ژنێکم بینیوە هیچ شتێکی بۆ لەبەرکردن نەبووە و هەر کاتێك بیویستایە لە چادرەکەی بێتە، دەرەوە بەرماڵێکی بەخۆیەوە دەپێچا. هەروەها بۆی شیکردینەوە کە چۆن لەڕێی هاندانی دەوڵەتی ناوەندی بۆ تایبەت کردنی بودجەیەك بە مەبەستی چاککردنی بارودۆخی گوندە دوورەدەست و هەژارەکانی پارێزگاکە" ماندوو بووەو ئەنجامێکی بەدەست نەهێناوە.

یەك ساڵ دواتر، لە تشرینی یەکەمی ساڵی (1945)دا بەشەخسی ئەفسەری پەیوەندیەکانی ناوچەکەم لە سلێمانی بینی وخۆم لەنیزیکەوە بارودۆخەکانم بینی. ئەفسەری پەیوەندییەکانیناوچەکە" (جیمز شوتەر) یەکێك بوولە پەسەندترین ئەفسەری لاوی سیاسیو کوردەکان خۆشیان دەویست.

ناوبراولە کەرکوك پەیوەندی کرد بە منەوەو بڕیار بوو ماوەی سێکاتژمێری نێوان کەرکوك بۆ سلێمانی، پێکەوە بە ئوتومبێل بڕۆین .

ئێمە لەڕێگەی دەربەندێکەوە چوینە کوێستانەکانی کوردستان، دواترلەڕێگەی (دەربەندی بازیان)ەوە کە دۆڵێکی قوڵی نێوان دوو کێوی بەرز بوو، تێپەڕین و شوتەر ئەو سەنگەرانەی پێنیشاندام کە (شێخ مەحمود) لە ساڵی (1919)دا، بۆ بەرگرتن لە هێرشی ئینگلیزەکان دروستی کردبوو، (بێگومان بە مەبەستیخۆی نەگەیشتبوو). دواتر بەناو کێڵگە سەوزەکانی توتندا تێپەڕین. بەرهەمەکانیان تازە لێکردبۆوە و گەڵا پانەکانی توتنیان لە دەرەوەی ماڵە گوندنشینەکان هەڵخستبوو تا هەوای بەربکەوێت و ووشك ببێت. کاتێك گەیشتینە سلێمانی، لە ماڵی شوتەر چەند ڕیشسپیەکی کورد هاتن بۆ لامان و قسەی سیاسی زۆریان دەربارەی ناوچەکە بۆ باسکردین. بەرلەهەموو شتێ واتەواتیان لەمەسەلەی بەهادینەوە دەستیان پێکرد. ئەوان ئەو داواکاریانەیان دووپاتکردەوە کە بەهادین لە بەغداد بە منی وتبوو و وتیان: ئەو فەرمانداریکی شیاو بوو و بە پلانی بەغداد ئەویان بەرکەنار کرد. شوتەرو میوانەکانی، دەسەڵاتدارانیتریناوچەکەیان بەگونجاو نەدەزانی و لەوباوەڕەدابوون ڕەفتاری ئەم کاربەدەستانە بۆتەهۆی ڕابوون و هەڵاتنی مەلامەستەفا لە ساڵی (1943)دا.

www.pertwk.com

لە سەردانی شارو بازاڕەکانی سلێمانیدا، کەوتمە ژێـر کاریگـەری ئاشـکرای جـوانیی کوردەکانـەوە. زۆربەیان ڕیشیان هەبوو ئەو شتەی کە ئێستا ئیدی تاڕادەیەك بەتەواوەتی لەبەغدادا نەماوە.

تـا ئەندازەیـەك بـە باشـی جلوبـەرگیان دەپۆشـی. بـەڵام ئـەوەی زیـاتر لـە هـەموو شـتێك منیخسـتە ژێـر کاریگـەری خۆیـەوە، خوێندنگایـەکی بچوك بـوو لـەناو بازاڕدا کە تیایدا ڕیشسپیەکی دنیادیدە خوێندنـەوەی (بۆستان)ی بەرهەمی شاعیری فارسـی زمان (سـەعدی)، فێری منالانی تەمەن (9) ساڵە دەکرد. دواتـر زانیم زمـانی ڕۆشـنبیری کوردەکـانی عێـراق و هـەروەها کوردەکانی ئێرانیش فارسییە. ڕەنگە هەمان نمونـەش بەڵگەیـەك بـێ لەسـەر راسـتی ئەوپێشـبینیەی کـە – ئـەدەبیات – و تەنانـەت زمـانی فارسـیش سـەردەمێك زمـانی لاتـینی* موسـڵمانانی ڕۆژهـەڵات بـووە و قەڵەمڕەوەکەی لە ئەستەنبوڵەوە تا بنگال بووە.

لـە ڕێگـادا تووشـی ژمارەیـەك لـە ئەنـدامانی هـۆزی (زاب) بووین، هەموویان بەشێوەیەکی بەشکۆ سـواری ئەسپ ببوون و سەردەستەی ئەسپ سواران شاڵێکی سەوزی بەدەوری سەریەوە پێچابوو" ئەم سەفەرکەرانە حاجیانی مەکە بوون.

* پـێش ڕێنیسـانس، بەشـی هـەرەزۆری ئـەوروپا زمـانی ئـەدەبی و نوسـراویان" بـەلاتینی بـوو. پاشـان وردە وردە زمـانی ناوچەونیشتیمانەکان" لەدایک بوون.. (و.ک)

کورد لە یاداشتەکانی ئارچی ڕۆزڤێلت دا

ڕۆژی دواتـر، پـاش تێپـەڕبوون بـەناو شـاری سـلێمانیدا و لەسـەر سـەرەڕێی گەڕانـەوەمان بـۆ کەرکوك، لەکێڵگەی هاوڕێی ڕۆژانی نیشتەجێ بوونم لـە بەغـداد –بابـا عـەلی کـوڕی شـێخ مـەحمود– ڕاوەستاین.

لـەوێ نانمـان لـەناو دەربەنـدێکی دڵـڕفێندا خـوارد کـە تـوتن و گـەنمی لێ چـێنرا بـوو و کێوەکـەش بـە درەخـتی میـوەدار داپۆشـرابوو. دوای نانـخواردن، هـەموو کوردەکـان، لـە ناویانـدا خزمـەتکارەکانیش، نمایشی نیشانەشکاندنیان بۆ کردین و لە مەودایەکی دووردا نیشـانەیان دەپێکـا و بتڵیـان لـەو سـەری دەربەندەکـەدا دادەنـا. بێگومـان بـیروڕای سیاسـیش ئاڵوگۆڕکـراو عـەلی بابـا و دۆسـتەکانی دەیـان وت" تـەنها چـاوەنواڕیان لـە دەوڵـەت ئەوەیـە لـە بەرامبـەر کوردەکان" جیاوازی نەکات .

باباعـەلی دەیـوت: (ئێمـە هـەرگیز نـاتوانین بـەبێ پشتیوانی هێزێکی گەورە، کار بەرەو پێش بەرین). سروشتیش بوو من و شوتەر نیگەران بیـن لـەوەی کە ئێستا ئەم پشتیوانە لە دەرکەوتنـدایە، چونکە لەسـەر ڕێگاماندا کوردەکانمان بینی و کاتێك پرسیارمان لە بیروڕایـان کـرد دەربـارەی ڕووسـەکان، وتیـان: کوردەکـان کۆمـەك لـە هەرکەسـێکەوە بێـت" وەری دەگرن.

هەوڵەکانی من بۆ نزیکبوونەوە لە ناوچەی شەڕلە سنوری باکوری ڕۆژئاوا، بێ ئەنجام مایەوە. بەڵام لە

www.pertwk.com

ماوەی سەفەرێكی‌تردا، توانیم بەتەواوی ئەم ناوچەیە ببینم كە ناوەندەكەی (رەواندز) بوو. ئەم سەفەرەم لە (هەولێر)ەوە دەستی پێ‌كرد. هەولێر شارێكی گەورەیەو بەگوندی كوردنشین دەورەدراوە و هەمان ئەو شوێنەیە كە ئەسكەندەر لە نەبەردی (ئەربیلا)دا، داریوشی پادشای ئێرانی شكاندبوو.

فەرمانداری كوردی ئەم شارە كە (سەعید قەزاز) بوو، منی خستە ژێر كاریگەری خۆیەوەو بەبێ پەردەو بەراشكاوییەوە هەستەكانی خۆی دەردەبڕی. بۆ نمونە جارێك وتی:

(پەندێكی پێشینانی كوردی هەیە دەڵێت: دوو شت كە ئێمە لە هەموو شتێكی‌تر زیاتر لێ‌ی بێزارین، ئەوەیە كە: "نەشیری حوشتر و نە دیداری عەرەب! ".)

لە كاتێكدا لە هەولێرەوە بەناو زنجیرە شاخەكاندا تێ‌دەپەڕین، گەیشتینە تەپۆلكەی ڕوتەن و دۆڵی سەوز و پڕلە گوڵی سورو زەرد. دواتر گەیشتینە كێوە بەرزو سەختەكان كە بە بەفر داپۆشرابوو. كێڵگەو باغ و لەوەڕگاكان لە بەرزاییەكانی سەرووتر، پڕ بوو لە كورد.

كوردەكان ئارایشی بەشێك لە جلوبەرگەكانیان پشتێنێكی ڕەنگ ڕوون بوو، زۆربەیان گۆچانی شوانییان بەدەستەوەیە و بەگشتی تفەنگەكانیان ئامادەی تەقەكردنە بەسەر شانیانەوە، ئەو تفەنگانەی

هەندێ جار بۆ ڕاوكردنی نێچیر ی گەورەی وەكو بزنە كێوی چوست وچالاك" بەكاریدەهێنن.

لەكەناری تاڤگەیەك لەدەربەندی ڕەواندزدا، نانمان خواردو دواترلە ڕێگەی دەشتی دیاناوە (دەربەندی مەسیحییەكان)، گەیشتینە گوندێكی خنجیلانەو جوانی دیانە كە زۆربەی دانیشتوانی ئاشوری كڵاولەسەر بوون، بۆ ئەوەی شەو لەوێ بەسەربەرین.

ڕۆژی دواتر بەرەو سنوری ئێران ڕۆیشتین، لە تەنگەی بەرسرین (بەركرین)ەوە تێپەڕین و لە ڕێگایەكی بەرزەوە كە سنوری پێكدەهێنا، دوو كوردمان بینی سواری ئەسپەكانیان ببون و بێ‌پەروا لەولای هەڵدێرەكەوە لە سنور تێ‌دەپەڕین و دەنگیان دەگەیشتە ئەم سەری دەربەندەكە. پاشان لە ڕێیەكی‌ترەوە گەڕاینەوە تا سەرێك لە پوشو بدەم كە لەبەغداوە هاتبوو. نانمان لەگەڵ ئەو و چەند كەسێك لە براو خزمەكانی خوارد كە شێوەیان لە یاریزانانی تۆپی‌پێ دەچوو. یەكێك لەوانە ناوی (دینۆ) بوو و زۆربەی كاتەكانی لەگەڵ مەلا مستەفا لە بارزان بەسەردەبرد. یەكێكی‌تریان كە كەمیك لاوازتر بوو، زۆر شێوەی لە هاوڕێ‌ی سەردەمی ((كامپ ڕیچی))ی من، واتا لە ستوان (دیك ڤاڵترز) دەچوو. زۆربەی كوردەكان بەتەواوی شێوەیان وەكوئەوروپییەكانەو هەندێكیشیان لە ئەسمەری و سپییەتی ئەسكەندەناڤییەكان دەچن .

****

www.pertwk.com

پەیمانی لەرزۆکی نێوان هێزەکانی مەلامستەفا ودەوڵەت، تاڕادەیەك هەر لە سەرەتای کارەوە پچڕابوو. لەم نێوانەدا مەلامستەفا هەوڵی‌دەدا تا بەهێنانی کچی سەرۆکی هۆزە دوژمنەکەی واتا (زێبار) کە لەگەڵ بارزانیەکاندا ناکۆکیان هەبوو، پێگەی خۆی پتەو بکات. سەرئەنجام بەئەنجامدانی ئەم کارە، بەسەرهەڵچوون و لەخۆبایبوونی ئەودا زاڵبوو. ڕەنگە ئەوزنجیرە ڕووداوانەی لەئێرانی دراوسێ ڕوویدەدا، ئەوی بۆ ئەم کارە زیاتر هاندابێ. (میرحاج)ی هاوکاریشی، لە سەرەتای کارەوە لە ڕووداوەکانی ئێراندا تووش ببوو.

هێرشی نوێی هێزەکانی سۆڤیەت بۆ ئێران کە هاوکات لەگەڵ کۆتایی جەنگ لە ئەوروپا دەستی پێکردبوو، وردە وردە دەبووەمایەی بەدیهێنانی نێگەرانی بۆبەریتانیەکانی دانیشتووی بەغداد.

لە کۆتایی شوباتی (1945)دا، باڵوێز (کۆرنڤالیس) جێگاکەی خۆی بەخشی بە (هیواستون هیۆر برد). (برد) کە پێشتر لە عەرەبستانی سعودی خزمەتی کردبوو، بەهۆی پێشینەی خۆیەوە لە ڕوانینێکی عەرەبییانەوە سەیری عێراقی دەکرد. ماوەیەکی کورت دوای دەستبەکاربوونی، ڕاوێژکارانی دێرینی بواری مەسەلەی کوردەکان جێگاکانی خۆیان دا بەکەسانی‌تر. یەکێك لە بەرجەستەترین کاربەدەستە دێرینەکان مازۆر (سی.جی. ئەدمۆنز) بووکە مازۆر(ئار. ئێچ . دیچبۆرن) بووبە

جێنشینی، کە یەکێك بوو لە ئەفسەرە سیاسییە دێرینەکانی نیشتەجێی باشوری عێراق. ڕاوێژکارانی سیاسی بەشی باکوریش جێگاکانیان دا بەو ئەفسەرە لاوانەی نەئەزمونی پێشینەیان هەبوو و نەلەگەڵ کوردەکاندا هەستیان بە هاوخەمی دەکرد. هەروەها سەفارەت، کۆمیتەی ناوەندی هەواڵگری لە عێراقدا خستە ژێر فشارەوە تا ئەفسەرانی پەیوەندیدار بە ناوچەکەوە کە زۆر شیاو بوون" لاببات. مەلا مستەفا کە لەگەڵ (ڕنتۆن) دا لەپەیوەندیەکی بەردەوام و ڕێکدا بوو، کاتێك کە ئاگادارکردنەوەیەکی لەلایەن سەفیری نوێوە وەرگرت سەبارەت بەوەی کە (وەکو عێراقییەکی باش و سەرلەڕێ) ڕەفتار بکات، بێگومان سەڕی سوڕما.

مەلامستەفا حکومەتە سەربەخۆکەی خۆی کە لە قەڵەمڕەوی هۆزەکەیدا ڕایگەیاندبوو، عێراقییەکان لە سەرەتای ئابی (1945)دا لەبەرنامەیاندا بووکە هێرش بکەنە سەر شوێنە سەختە کوێستانییەکان. سەرۆکی لیژنەی سەربازی بەریتانیا، جەنەراڵ(رنتۆن) لەو باوەڕەدابوو سوپای عێراق هێشتا ئامادەباشی هێرشێکی لەوجۆرەی نیە. کاتێکیش هۆشدارییەکانی‌ئەو سەبارەت بەوەی کە سوپای عێراق دووچاری هەمان چارەنووس دەبێتەوە کە ساڵی (1943) دا بەسەری هات، سوودی‌نەبوو. ناوبراو ناوەندەکانی فەرماندەیی خۆی لە هێڵی

www.pertwk.com

پێشەوە لە(هەولێر) کێشایەوەو ڕاوێژکارەکانیشی لە سوپای ئامادەباشی شەڕی عێراق ناردە دەرەوە.

لەگەڵ هەمووئەوانەشدا، عێراقییەکان بە جێبەجێکردنی نەخشەی هێرشەکانیان، سەربەخۆیی کارەکانیان بۆئینگلیزەکان دەرخست ولە ڕۆژی (4)ی ئەیلولدا، ستونێکی‌سوپا لە (ئاکرێ) و ستونێکی‌تر لەرەواندز و ستونێکی‌تر لە کەسانی ژاندارم لە(ئامێدی)یەوە هێرشیان کردو لە ڕێگایەکدا کەبە بارزان کۆتایی دێت، یەکیان گرتەوە.

بەهەمان شێوەی جەنەڕاڵ (رنتۆن) پێشبینی کردبوو، هەرسێ ستون لە گوزەرگای کێوەکاندا بەدەستی هێزە بچوکەکەی کورد شکستیان خوارد، هێزێك کە پێدەچێت لە هەزارو پێنج سەد کەس تێنەپەریبن. عێراقیەکانیش نزیکەی هەزارکەسیان لێ‌کوژرا و گوێ‌بیستی واتەواتێك دەبووی لەسەر ڕاگرتنی شەڕ لە وەرزی زستاندا.

بەهەرحاڵ، ئینگلیزەکان (وپێدەچێت مەلامستەفاش)، ئەگەرچی لاوازی سوپای عێراقیان بە دروستی خەملاندبوو، بەڵام کارایی سیاسی عێراقیان بەکەم گرتبوو. وەزیری عێراق (مصطفي العمري) بەمەبەستی گفتوگۆ لەگەڵ هۆزەکاندا چووبۆ باکور و بەدانی بەرتیل وهاندان و هەڕەشە، توانی گرنگترین ڕێبەرانی کوردو لەناویاندا خەزورە نوێیەکەی مەلامستەفا کە سەرۆك هۆزی زێباربوو“ لە دەستەی هاوپەیمانانی مەلا جیابکاتەوە. لەماوەی دوو هەفتەی

کۆتایی مانگی ئەیلولدا، سەرۆك هۆزکانی‌تریش پەیوەندیان بە هۆزی زێبارەوە کردو وەك هێزی هێرشبەری سوپای عێراق، مەلامستەفا و لایەنگرەکانییان دەرکرد لە ناوچە شاخاوییە سەختەکان.

ڕۆژی حەوتی ئۆکتۆبەر، هێزەکانی دەوڵەت بارزانیان داگیرکردبوو، مەلامستەفا بە هاوڕێیەتی زۆربەی لایەنگرە چالاکەکانی و ئەندامانی خێزانەکەی، لە سنور پەڕینەوەو چوونە خاکی ئێرانەوە. لە خاکی ئێراندا جەنەڕاڵێکی سۆڤییەتی بەناوی (لیوبۆف) پێی‌ڕاگەیاند کە“ خۆی بە قازی محەمەد بناسێنێت لە مەهاباد و شوێنکەوتوەکانی بخاتە خزمەتی قازییەوە. بەئەنجامدانی ئەم کارە، چالاکی کوردەکانی عێراق بۆ ماوەیەك ڕاوەستا وناوەندی چالاکییەکانیان گوێزرایەوە بۆ ئێران. لەمانگی ئازاری ساڵی (1946)دا کاتێك چووم بۆئێران، زانیم کە ناچارکراوم ببم بە کارناسی مەسەلەی کوردەکان لە ناوەندی پاشبەندی سەربازی. لە سەرەتای چوونم بۆ ئێران ئاشنا بووم لەگەڵ کەسایەتیەکانی کورد لە تاران. دەوڵەتی ئێران مۆڵەتی بەچاپکردنی بڵاوکراوەیەکی بە زمانی فارسی دابوو بەناوی(کوهستان). ئەم بڵاوکراوەیە دکتۆر ئیسماعیل ئەردەلان (کەیەکێك بوو لە ئەندامە خانەدانە ناسراوەکانی ئەردەلان و خەڵکی کرماشان بوو– ئارچی)“ دەری‌دەکرد.

www.pertwk.com

لە (کۆهستان)دا نوسەرێکی نەناسراو، زنجیرە وتارێکی بەناونیشانی (نهێنییەکانی بارزان) دەنووسی کە شیکردنەوەی بارودۆخ و پێشینەی شۆڕشی مەلامستەفا بوو.

هەروەها لەم بلاوکراوەیەدا، زنجیرە ووتارێکیتر چاپ دەکرا لەژێر ناونیشانی (ڕووداوەکانی ئارارات) کە نوسەرەکەی کەسیترنەبووجگە لە (ئیحسان نوری) کەئەو کاتە لە تاران دەژیا . لە تاران لەگەڵیدائاشنا بووم و باسێکی سەرەتایی دەربارەی چالاکییەکانی بۆ باسکردم بۆ زیندووکردنەوەی زمانی کوردی لە تورکیا. ناوبراو لە (بەتلیس) لەدایك ببوو، ئەفسەری سوپای تورکیا و فەرماندەی فەوج بوولە ساڵی (1943)دا. بەڵام لەوێ نەیتوانی بوو سەرکوتکردنی دڕندانەی کوردەکان تەحەمول بکات کەلە لایەن دەوڵەتەوە ئەنجام دەدرا. لە نزیك سنوری عێراق، کوردەکانی بۆ ڕاپەڕین و شۆڕش ڕێکخست. بەڵام شۆڕشگێڕان بە خێرایی شکستیان خوارد و بۆ ئەولای سنور هەڵاتن و لەماوەی چەند ساڵیدواتردا، نوری گروپی شۆڕشگێری بچوکی نارد بۆچالاکی لە خاکی ناوخۆی تورکیاداو سەرەتا لە عێراق و دواترلە ئێران فەرماندەیی دەکرد. لە ساڵی (1928)دا پەیوەندی کرد بە هێزەکانی شۆڕش کە لە ناوچەی ئارارات بۆ بەگژداچوونەوەی تورکەکان ڕاپەری بوون.

سۆڤییەتییەکان ڕوانینێکی باشیان سەبارەت بە ڕاپەڕینی کوردەکان نەبوو" یەکێك لە فاکتەرەکانی

نارەزایی رووسەکان پەیوەندی ناسیۆنالیستەکانی کوردبوو لەگەڵ ڕێکخراوی (داشناك)ی ئەرمەنستانی سۆڤیەتی و بەوهۆیەوە ژمارەیەك لە هێزەکانی سەرسنوریی سۆڤیەت بۆ پشتیوانی تورکەکان، بۆ ئارارات نێردرابوون و کاتێکیش لە ساڵی (1930)دا ڕەزاشا لە چوارچێوەی پەیمانێك لەگەڵ تورکەکان، مۆڵەتیدا بە سەربازانی تورك لە کاتی پێویستدا بۆگەڕان بە شوێن شۆڕشگێڕان لە سنور تێبپەڕن. ئەم شۆڕشە سەرکوتکراو لەکۆتاییدا ئیحسان نوری پەنای بۆ ئێران برد. ئەگەرچی هەندێك لە شۆڕشگێڕان تاسەرکوتکردنی کۆتایی لە ساڵی (1931)دا، هەربەردەوام بوون لەسەر تێکۆشانی خۆیان.

لەتاران لەگەڵ دوو کوردیتریشدا پەیوەندیم دروست کرد، ئەم دووانە لە دووباڵی جیاوازدا بوون. یەکێکیان نوێنەرێك بوو لە مەجلیسی ئێراندا بەناوی (عەبدول ئاغا دێبوکری) کە یەکێك بوو لە سەرۆك هۆزکانی دێبوکری و لە باشوری دەریاچەی ڕەزائیە دەژیان. زۆربەی ئەندامانی ئەم هۆزە لە لایەنگرانی شۆڕشگێرانی مەهاباد بوون وعەبدول ئاغا بە توندی بێزار بوو لەم هەستەو لەو باوەڕەدابوو ئەم ڕێگایە بە کودەتایەکی سۆشیالیستی لەژێردەسەڵاتی سۆڤیەتدا، کۆتایی دێت.

کەسەکەیتر کە لەگەڵیدا پەیوەندیم هەبوو، پیاوێکی لاوی خەڵکی مەهاباد بوو بەناوی (هاشم شیرازی). یارمەتی منیدەدا لەفێربوونی زمانی

www.pertwk.com

کوردیدا. کاتێك پرسیارم لێ کرد کە بۆچی ناوی شیرازیە؟ واتا خەڵکی شیراز. بۆی شیکردمەوە باوکی بەهۆی عەشقی زۆری بۆ شاعیرەکانی شیراز (حافز و سەعدی)" بە شیرازی ناوبانگی دەرکردووە. شیرازی کە لە لایەنگرانی شێلگیرانەی قازی محەمەد بوو و لەگەڵ مەهابادیدا پەیوەندی هەبوو، ڕێگای بۆ دیداری من خۆشکرد. هەروەها ئەو لەپەیڕەوانی شۆڕشی‌سۆشیالیستی بوو و پەیوەندی کرد بە حیزبی تودەوە. لەکۆتاییدا ئەم بیروباوەڕەی بوو بەهۆی ئەوەی کە بخرێتە زیندانەوە. ئەگەرچی لە زینداندا دەستی لە بیروباوەڕی سۆشیالیستی کێشایەوە، بەڵام من دڵنیام هەرگیز لە ناسیۆنالیستی کوردی دەست ناکێشێتەوە.

ڕۆژی (12)ی نیسانی (1946)، کەمتر لە ماوەی مانگێك دوای چوونی من بۆ تاران، لەگەڵ فەرماندەیی گشتی سوپای ئێران بڕیارم دا تا دیدەنی بارودۆخ و شوێنی فەرماندەییەکانی سوپا بکەم لە سنە کە دەکەوێتە ناوچەی باشوری کوردستانەوە. جەنەراڵی فەرماندە لەوشوێنە هەمان (ئامانولا جیهانبانی) ناسراوبوو، کە ئەرکەکەی چەسپاندنەوەی دەسەڵاتی ئێران بوو لەناوهۆزە نائارامەکاندا بەدرێژایی سنوری عێراق. ئەم هۆزانە لە ژێر دەسەڵاتی کەسێکدا بوون بە ناوی (حەمە ڕەشیدخانی بانە) کە بە سەرکردەیان دەژمێردرا و لە ساڵی (1941)دا واتا کاتێك سوپای ئێران لەلایەن هێزە هێرشبەرەکانی رووس

وئینگلیزەوە ناچاربوون ناوچەکە بەجێبهێڵن، ناوبراو لە سنور پەڕییەوەو لەشاری بانە جێگیر بوو و شاری دراوسێی بانە واتا سەردەشتیشی خستە ژێر دەسەڵاتی خۆیەوە. ناوبراو تاساڵی (1941)، بەفەرمانداری ناڕەسمی دەژمێردرا تا ئەوکاتەی سەرئەنجام سوپای ئێران گەڕایەوەو هەردوو شارەکەی گرتەوە. بەڵام دووبارە تاکاتی چوونی جیهانبانی لەناوەڕاستی ئازاری(1946) دا، درێژەی بە دروستکردنی کێشەدا بۆ سوپای ئێران. لە کاتی دیداری منیشدا، هێشتا سەربازانی ئێرانی لەگەڵ کوردە شۆڕشگێڕەکانی ناوچەکە لە شەڕدا بوون.

شوفێرەکەی من (کاراپتی ئەرمەنی)، کەسێکی زیاد لە پێویست بەنرخ بوو. (کاراپتی) بەباشی قسەی بە تورکی ئازەری دەکرد کە بە تورکیش ناودەبرێت و زمانی هاوبەشی دانیشتوانی ناوچەکانی باکوری ڕۆژئاوای ئێرانە، زمانی رووسیشی دەزانی. سەرەڕای ئەمانەش هەستێکی سیاسی باشیشی هەبوو و زۆربەیجار لە کاتی گفتوگۆکانیدا لەگەڵ هاوڵاتیانی ناوچەکە، زیاتر لەوە زانیاری بەدەست دەهێنا کە من لە گفتوگۆکانم و پەیوەندییە ڕەسمییەکاندا دەستگیرم دەبوو.

ئەوکاتە ڕۆژێکی تەواو درێژەی دەکێشا تا لە تارانەوە بۆ کرماشان برۆیت. کاتێك بە کرماشاندا تێپەڕین، هەوا تاریك ببوو و بارانێکی زۆریش دەباری. لەپڕدا ئۆتۆمبێلێکی سەربازی بە هۆڕن و

www.pertwk.com

بەگلایت ئێمەیان ڕاوەستاند. ئەم ئۆتۆمبێلە سەرهەنگێکی پلە دوو و سەرجوخەیەکی لیژنەی نوێنەرایەتی ئەمەریکای هەڵگرتبوو، منیان بۆ نانخواردن بانگهێشت کرد.

کاتێك گەیشتمە ماڵی سەرهەنگ، بەشێوەیەکی سەیر سەرهەنگم بینی کە لەسەرەوەی پلیکانەی بیناکە، بە جلوبەرگی ماڵەوە بۆ پێشوازی من هاتبوو. دەیوت: (کاپیتان، ڕێك وەرە بۆ سەرەوە، ئێرە شوێنی چاوپێکەوتن و یەکترناسین نیە). من دڵم بەوە خۆش کردبوو لەوانەیە بتوانم زانیاری لە سەرهەنگ بەدەستبهێنم. بەڵام ئەو بەشێوەیەك بوو کە بە ووشەی پچڕپچڕو بەدگومانییەوە لە منی دەپرسی“ (لەبەرچی دەتەوێ ئەوانە بزانی؟).

بەیانی رۆژی دواتر، دوای نان خواردن ماڵئاوایم کردو لەجادەیەکی خۆڵەوە بەرەو کوردستان (ئەو ناوەی لەشاری سنە نرا بوو – ئارچی) ڕۆیشتین. دیمەنێکی قەشەنگی هەبوو، بەتایبەتی دوای ئەوەی لافاو و بارانێکی زۆر تەڕیی‌و تازەیی پێبەخشی بوو. بەردە گەورە ڕووتەنەکانی شاخەکان و دەشتێکی سەوزی فراوانی گرتبۆوە. لەدوو شوێندا گۆرانیبێژانی گەڕۆك، بەدەست ڕاوەشاندن ئێمەیان ڕاوەستاند و یەك دوو گۆرانیان بۆ وتین. هاوڵاتیانی ئەم ناوچەیە لەباری ڕەگەزەوە کورد بوون، بەڵام بە پێچەوانەی کوردی ناوچەکانی باکور“ شیعە بوون. وادیار بوو زیاتر لەگەڵ ئەو کەشەدا ڕێکتر بوون وەك

لەوەی دۆستایەتی لەگەڵ ناسیۆنالیزمی کوردیدا نیشان بدەن. دوانیوەڕۆ بوو کە گەیشتمە سنە، چووم بۆ کۆشکی فەرمانداریی وکارتەکەم بۆجەنەڕاڵی‌فەرماندە (ئامانولڵا جیهانبانی)نارد، پاشماوەیەك پێشوازی لە من کرد و بەشەراب ونانخواردن میوانداری منی کرد و منی برد بۆ بارەگای فەرماندەیی بۆ بیستنی پوختەیەك لە کارەکانی بۆ بەگژداچوونەوەی هۆزە شۆرشگێڕەکانی ناوچە شاخاوییەکان بەدرێژایی سنور. پێشبینیش دەکرا تاڕادەیەك سەرکەوتوو بووبێ و کۆنترۆڵی گوندە کلیلیەکانی بانەو سەردەشتی بەدەستەوە بوو. ئەگەرچی هێشتا شاخەکانی‌دەوروبەر“ لانەی کوردەکان بوو.

جیهانبانی کە ئێستا لە شەست ساڵی نزیك دەبێتەوە، باڵایەکی کورتی هەیەو سیمایەکی هەیە ڕەنگە بتوانی بە (ڕووخسارێکی پێشکەوتوو) وەسفی بکەیت. ناوبراوچاویلکەی لە چاودەکردو موویەکی پڕ و سپی هەبوو. کەلە تاران بووم، دەنگوباسیم بیستبوو و دەمزانی لە هۆزی قاجارەو هەمان ئەو قاجارەی پێش فەرمانڕەوایانی ئێستای شاکان، ئێرانیان داگیر کردبوو.

لە لاویدا بەپێی دابونەریتی کۆن، کچی مامی‌خۆی هێنابوو. باوکی لەجەنگی جیهانی یەکەمدا حاکمی تەوریز بوو، لەکاتی هێرشی ڕووسەکان بۆ ئەم شارە بەهۆی هەڵەیەکەوە لەسێدارەدرابوو، دواتر ڕووسەکان

www.pertwk.com

بۆ بژاردنەوەی كارەكەیان، كوڕەكەیان لە خوێندنگای تۆپخانەی سوپای سوڵتەنەتی لە مۆسكۆ و دواتر لە كۆلیژی ستادی گشتی ڕووسیا" وەرگرت. بەهۆی ئەم پێشینەوە، ڕووسەكان ئەویان چ لە پێش و چ لە دوای شۆڕشی‌ئۆكتۆبەر، بەموڵكی‌خۆیان دەزانی. ((ئەو كارەی كە لەگەڵ ڕوانینی ڕووسەكاندا سەبارەت بە (ڕەگەزی خوارەوە) ناكۆكە)). جیهانبانی لەگەڕانەوەیدا بۆ ئێران، لەگەڵ كچێكی خەڵكی ڕووسیا كە باوكی لە بەڕێوەبەرانی ناوچەیی كۆمپانیای تەلەگراف بوو، ئاشنا بوو و پاش یەك ساڵ دوای ئەو ئاشناییە" مارەی كرد. هاوسەرەكەی بە (ئیلیناخانم) ناسرابوو و لەكۆڕوكۆبوونەوەكانی تاراندا بەكەسێكی ناسراو دەژمێردرا و لە هاوڕێیانی خاتوو (لویس دریفۆس)ی هاوسەری باڵوێزی ئەمەریكا بوو. بەڵام لە كاتی سەردانی مندا، لە یەكێتی سۆڤیەت بوو.

جیهانبانی لە كۆتایی جەنگی یەكەمی جیهانیدا بۆ ئێران گەڕایەوە و بە پلەی سەرگەرد پەیوەندی كرد بەیەكەی تۆپخانەی بریگادی قۆزاقی ئێرانەوە، كە لە ژێر فەرماندەیی ڕەزاخاندا بو. بەڵام رەزا خان باوەڕی پێی نەبوو، كاتێك كە شۆڕشی كرد و جڵەوی كاروباری بەدەستەوە گرت، دووڕۆژ جیهانبانی دەستبەسەر كرد لە دەرەوەی پایتەختدا تا دڵنیا بێت لەوەی ڕۆڵێكی زۆری ئەوتۆ لە كودەتادا ناگێڕێت.

دواتر جیهانبانی بۆ خوێندنگای سەربازی پاریس ڕۆیشت و پاشان بۆ سپاردنی پلەی باڵا لەسوپادا، گەڕایەوە بۆ ئێران و گەیشتە پلەی پشكنەری گشتی، سەرۆكی ستادو وەزارەتی بەرگری.

بەڵام ڕەزاشا هەرگیز ئەوی خۆش نەدەویست، ڕەنگیشە هۆكاری ئەم ڕقەش جیاوازی كۆمەڵایەتی قوڵی نێوان جیهانبانی پەروەردەكراو و فەرماندە گوندییەكەی بێت كە شای ئێران بوو. جیهانبانی دەیتوانی بەبێ لەهجە بەفەرەنسی قسە بكات (ئەمەش بەتایبەتی زانیبووم چونكە خۆم لەگەڵ ئەودا گفتوگۆم كردبوو –ئارچی –).

ڕەفتاری ڕەزاشا لەگەڵ جیهانبانیدا، ڕەفتاری ئاغاونۆكەر بوو. لە درێغی لەشكاندنی نەدەكرد تا ئەو ڕادەیەی ناوێكی خراپی لەو نابوو و كاتێكیش توڕە دەبوو بەو ناوە بانگی دەكرد.

سەرئەنجام لە ساڵی (1939)دا، ڕقی شا كاری خۆی كرد و جیهانبانی یەكسەر لە سوپا دەركرا. كاتێك كە من ئەوم بینی، جارێكی‌تر بۆ خزمەتی سوپا بانگهێشتكرابۆوە و مانگێك دەبوو بۆ سنە نێردرابوو تا لەناوەندێكی دوور چاودێری بكرێت و لە مەترسی كارەكانی" لە ئاسایشدا بن.

نزیكی ڕۆژئاوابوون بوو كە ڕوونكردنەوەكانی ئەو، كۆتایی هات و دواتر منی سپارد بەیەكێك لە ئەفسەرەكانی ستادەكەی و ئەو ئەفسەرەش بەپێی پیادە، منی بەناو شەقامەكانی شاردا گەڕاند و

www.pertwk.com

زۆربەیان پڕبوون لە کوردی جلوبەرگ پۆشی ناوچەیی و بردمی بۆ شەقامێکی گشتی و بەمنی وت" ناوی شەقامی (چیبکەم)ە. هۆی ئەم ناونانەی بەم شێوەیە گێڕایەوە کە" هاولاتیان کاریان نیە جگە لە پیاسەکردن نەبێ تاکۆتایی شەقامەکەو دواتر تووشی دوودڵی دەبیت لە هەڵبژاردنی یەکێك لەو دوو ڕێگایەی دەستەچەپ یاخود دەستەڕاست.

ڕۆژی دواتر من کەوتمە گەڵ جیهانبانی وهاوکارەکانی، تا بەسواری ئەسپەوە ئەو پادگانە ببینم کە لە ڕۆژئاوای شاردایە. ئەسپەکەی من لە نەژادی عەرەبی رەسەن بوو، سەرکێش و نائارام بوو منیش ناچار بووم هەموو کاتێك ڕێشمەکەی بە قایمی بەدەستەوە بگرم.

بەدرێژایی ماوەکە، ئەسپە سەرکێشەکەی من ڕووی دەکردە ئەملاو ئەولا و من دەترسام ئەگەر سەرکەوتوو بێت و بمخاتە خوارەوە چ خەفەت و شەرمەزارییەك یەخەم دەگرێت. بەتایبەتی لەبەردەم سەربازانێك كە بۆ مەیدانی مەشق بەدەنگی زەنگ هاتبوونە دەرەوە و بۆ پێشوازیمان هاتبوون.

ئەم سەربازانە نمایشێکی شەڕیان ئەنجامدا . بەوشێوەیەك کە سەربازی سوارە بۆ نمایشکردنی چالاکی سیخوڕی و زانیاری بەدەستهێنان، بۆ تەپۆلکەکانی باکوری مەیدانەکە ڕۆیشتن و بەدوای ئەواندا، سەربازەکانیدیکە لەناویاندا خۆمان، جولاین تا ئەوهێرشەی کە بە نمونە لەسەقزەوە کرابوو، تێکی

بشکێنین. کێوەکان ڕۆشن ببونەوە بەتیشکدانەوەی تیشکی ئەو ئاوێنانەی بەشێوەی کۆن بۆ نیشانەکردن بەکارهێنرابوون.

دواتر پێش گەڕانەوەمان بۆ سنە، گەشتێکمان بەو دەوروبەرەدا کردو بارودۆخی هێزەکانم بینی.

ئەسپەکەی من، تا دوا ساتیش وازی لە سەرکێشی نەهێنابوو. پێموابوو جیهانبانی لای خراپ نەبوو ئەسپەکە من بەزەویدا بدات و ببێتە بینەری سیمای شەرمەزاری من لەبەردەم سەربازەکانیدا. چونکە گومان لەوەدا نەبوو جیهانبانی، دۆستی ڕووس و ڕووسیایە. ئەگەرچی بە سیستەمی حکومەتی سۆڤییەتی رازی نەبوو، لەوانەشە ئەمەریکاییەکانیشی خۆشنەویت. بەلام ڕەفتاری ئەو سەبارەت بە من زۆر دۆستانە بوو، بۆچی ؟ نازانم. ڕەنگە ئاشنایی من لەگەڵ زمانی فەرەنسیدا و پێشینەی نێودەوڵەتیم، لە شێوازی ڕەفتارو ئەتەکێتدا کاریگەری هەبووبێت.

دوای گەڕانەوەمان بۆ سنە، جەنەڕاڵ زۆر داستانی بۆ باسکردم لە چۆنایەتی شکستدان بە (سمکۆ) لە ناوەڕاستی دەیەی (1920)دا بە (15)هەزار سەرباز لەبەرامبەر نزیکەی (10) هەزار کوردو توركدا.

دەیوت:(سیمقتۆ" نەیدەتوانی باوەڕ بکات لە بەرامبەر سوپای ئێراندایە، چونکە لە ڕابردوودا سەربازانی ئێمە کارایيەکی ئەوتۆیان نەبووە. بەلام هەموو شت گۆڕا بوو و سوپای ئێمە ئیدی سوپایەکی

www.pertwk.com

کورد لە یاداشتەکانی ئارچی رۆزڤێڵت دا

شەڕکەر بوو). و ئێستاش ئەو بەلایەنی زۆرەوە هەوڵدەدا تا دووبارە ئەم ئاستە لە سوپای ئێراندا پایەداربکاتەوە. ئەویش لەناوچەیەکدا کەبەشێوەیەکی تراژیدی جێگاخاڵییەکەی دیاربوو.

www.pertwk.com

کۆماری کوردی مەهاباد

داستانی کۆماری مەهاباد بەپشتیوانی شورەوییەکان لە مەهاباد، وەرزێکی سەرنج ڕاکێشە لە مێژووداو لەراستیدا من تەنها چاودێری ئەمەریکایی بووم لە ناوچەکەدا. شورەوییەکان دوای چاوپێکەوتنیان لەگەڵ ڕێبەرانی کورد لەباکۆ لە ساڵی (1941)دا، ئیتر بایەخێکی ئەوتۆیان بە کوردەکان نەدەدا. هەروەها سەرگەرمی مەسەلەی جەنگیش بوون. بەڵام ئەم سەرگەرمییە بەهیچ جۆرێك نەبوو بەهۆی ئەوەی کە ئەوان لە خاکەکانی‌نێوان ناوچە داگیرکراوەکانی شورەوی و بەریتانیادا، دەست لەسەر دەست دابنێن و کارێك نەکەن. سوپای‌سور، لەو سەردەمەدا نەدەتوانرا بە سوپایەکی پێشکەوتوو دابندرێت. هێشتا تائەندازەیەکی زۆر، بۆ هەڵگرتن و گواستنەوە پشتیان بە ئەسپ بەستبوو و دەڵاڵانی شورەویی لەم ناوچەیەدا، چەندین جار بۆ کڕینی ئەسپ سۆراغی کوردەکانیان کرد.

یەکێك لەم دەڵاڵی ئەسپانە بەناوی (عەبدوڵائۆڤ)، ئەرکێکی‌تریشی وەکومەئموری سیاسیی نهێنی شورەویی" لە ئەستۆدا بوو.

ناوبراو لە دوکانی شەرابفرۆشێکی ئەرمەنی لەگەڵ کوردێك کە لەتەنیشتی دانیشتبوو، دەرگای

ئاشنایی کردبۆوە و ئەو مەسەلەیەی کە ئەم کوردە یەکێك ببوو لەدامەزرێنەرانی ڕێکخراوی ناسیۆنالیستی کۆمەڵە، هەرگیز ڕێکەوت نەبوو. ئەم کوردەش یەك بەیەك مەئمورە سۆڤییەتییەکە، بە ڕێبەرانی‌تری کۆمەڵە دەناسێنێت. لەو کاتە بەدواوە، کۆمەڵە بەناچاری ڕاکێشرایە ناوبازنەی سۆڤییەتیەوە. بەتایبەتی دوای ئەوەی قازی محەمەد لە ساڵی (1944)دا بوو بە ڕێبەری.

سەرەڕای دەڵاڵانی ئەسپ، مەئمورێکی‌تری کوردنەژادی سەربە شورەوی بەناوی کابتن (جەعفەرۆڤ)یش هەبوو کە لەناو عەشیرەتەکاندا دەسوڕایەوە. ئەو کەسێکی وەکو(تی. ئای. لۆرانس)ی کوردی وابوو کە جلوبەرگی ناوچەیی کوردی دەپۆشی‌و لەگەڵ تەواوی ڕێبەرانی هۆزەکانی کوردی ناوچەکانی باکور" پەیوەندی دروستکردبوو. ناوبراو تەنها کاربەدەستی کوردنەژادی سۆڤییەتی بوو لە ناوچەکەداو ئەوانی‌تر بەگشتی لە ئازەربایجانییەکانی سۆڤیت بوون، وەکو(هاشمۆڤ)ی کونسوڵی شورەویی لە ڕەزائیە و کابتن (نماز عەلی ۆڤ)ی ئەفسەری سیاسی شورەویی لە میاندواو.

تەواوی ئەم کەسانە لەگەڵ کاربەدەستی سیاسی باڵای شورەویی لە تەوریز کە ناوی جەنەڕاڵ (سەلیم ئاتاکچیۆڤ) بوو" پەیوەندییان هەبوو و ڕاپۆرتەکانی خۆیان بەو دەدا.

www.pertwk.com

ئەکتاچیوۆڤ که دەیویست بۆ جێبەجێکردنی پلان و نەخشەکانی شورەویی، ڕێکخراوێك لەژێر ڕێبەری یەکێك لە کوردەکان دابمەزرێنێت. ژمارەیەك لە سەرۆك هۆزەکانی بۆ جێبەجێ کردنی نەخشەی ڕێبەری لەبەرچاو گرتبوو و کەسێکی گونجاوی دەست نەکەوتبوو .

لە سەرەتای ساڵی (1945)دا، هەستی بەوخاڵە کرد که قازی محەمەدی ڕێبەری حیزبی کۆمەڵە، شایستەیی جێبەجێکردنی ئەو نەخشەیەی هەیە. لە نیسانی ساڵی (1945)دا ڕێکخراوی پڕوپاگەندەی شورەویی واتا (ڤۆکس)، لە مەراسیمێکدا (ئەنجومەنی فەرهەنگی کوردستان – شورەوی) لە مەهاباد دامەزراند. لە ڕیزی بەرنامە سەرەکییەکانی ئەم مەراسیمە، نمایشێکی ناسیۆنالیستی کوردیی بوو. ناوەرۆکی سەرەکی نمایشەکە، پەلاماردانی سێ کەسی دڕندە (واتا ئێران و عێراق و تورکیا) بوو بۆ سەر نیشتمانی کوردستان و سەرئەنجام ڕزگارکردنی مام وەتەن بوو لەلایەن کوڕەکانیەوە.

بینەران کە تائەو کاتە ئاشناییەکی ئەوتۆیان لەگەڵ نمایش و شانۆ نەبوو، لەناخەوە کەوتنە ژێر کاریگەرییەوە.

سەریان لەسەرشانی یەکتر دادەناو ئەگریان و سوێندیان دەخوارد تۆڵەی کوردستان لە دوژمنە دێرینەکانیان بکەنەوە.

لەوە بە دواوە، زۆربەی کات مەئمورانی شورەویی لە مەهاباد دەژیان. ڕۆژێ لەمانگی ئەیلولدا، کابتن (نماز عەلی ۆڤ) هات بۆ مەهاباد بۆ ئەوەی قازی و ڕێبەرانیتری کورد بانگهێشت بکات بۆ تەورێز.

لەتەوریز، سەرۆك عەشیرەتەکانیتریش پەیوەندیان پێوەکردن و هەموویان بەڕێگای شەمەندەفەر بەرەوباکۆ بەرێکەوتن.

لە باکۆ پێیان وترا کە" پێشنیازەکانیان بۆ ئایندەی ناوچەکە بنوسن تا بۆ (جەعفەر باقرۆڤ)ی سەرۆك وەزیرانی ئازەربایجانی شورەویی" بنێردرێت.

ئەم کەسانە بەهەمان شێوەی چاوەڕوان دەکرا، پێشنیازێکیان پێشکەشکرد بۆ دامەزراندنی دەوڵەتێکی سەربەخۆی کوردی بەهاوکاری شورەوی.

لە کۆبونەوەی چاوپێکەوتنی ڕێبەرانی کورد لەگەڵ باقرۆڤ، باقرۆڤ بەڕێبەرانی کوردی وت" ئەگەرچی شورەوی لایەنگری سەربەخۆیی هەموو میللەتە جۆراوجۆرەکانە، بەڵام ئێستا ئەوان پێویستە هاوکاری بکەن لەڕێی دامەزراندنی دەوڵەتێکی خودموختاری (دیموکراتی) کە تەواوی ئازەربایجان بگرێتەوە. ناوبراو هەم حیزبی تودە و هەم حیزبی کۆمەڵەی شکاند و پشتیوانی شورەویی ڕاگەیاند بۆ حیزبی تازەدامەزراوی دیموکراتی ئازەربایجان و تکای لە کوردەکانیش کرد جارێ بەشێوەی تاکتیکی پەیوەندی بەم حیزبەوە بکەن و لە ڕاپەرینی گشتییاندا بەشداری بکەن.

www.pertwk.com

قازی محەمەد لە وەڵامی تکای باقرۆڤدا، باسی لە داوای خودموختاری کوردەکان کرد.

باقرۆڤ بەڵێنیدا شورەوییەکان پشتیوانی لەخودموختاری کوردەکان بکات و هەروەها سەبارەت بە داواکاری قازی بۆوەرگرتنی یارمەتی سەربازیش، وەڵامێکی ئیجابی دایەوە و ڕێکەوتنێك کرا لەسەر بنەمای پشتیوانی شورەوی لە دامەزراندنی حیزبی دیموکراتی کوردستان .

قازی محەمەد لە گەڕانەوەیدا بۆ مەهاباد، پاشماوەیەك تووشی مەسەلەی مەلا مستەفا بوو کە لە کاتی لەوێ نەبوونی ئەودا، سنوری بڕی بوو و هاتبووە خاکی ئێرانەوە.

لە یەکەمین کۆبۆنەوەی نێوان قازی محەمەد ومەلا مستەفا لە مەهاباد، لەسەر پێویستی جێگیربوونی نوێی بارزانی و هاوکاری جەنگاوەرانی ئەم هۆزە لەگەڵ هێزە چەکدارەکانی قازی محەمەددا" گەیشتنە ڕێککەوتنێك.

لە تشرینی دووەمی ساڵی (1945)دا، (قازی محەمەد)" سەرۆك عەشیرەتەکان و کەسایەتییەکانی شاری بانگهێشت کرد تا لە ناوەندی نوێی فەرهەنگی شورەوی ـ کوردستاندا" کۆببنەوە. قازی لە هەمان کۆبونەوەدا، دامەزراندنی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ڕاگەیاند.

دواتر حیزبە نوێیەکە بە بڵاوکردنەوەی بەیاننامەیەك، خوازیاری دەوڵەتێکی خودموختاری

ناوچەیی بوو لە (ناوخۆی وولاتی ئێران)دا – هەمان ئەو ئامانجەی کە قازی هەرگیز لێی پاشگەز نەبۆوە – و (یەکێتی و برایەتی لەگەڵ میللەتی ئازەربایجان).

لە هەمان مانگدا، حیزبی دیموکراتی ئازەربایجان دەستی‌کرد بە پەرەدان بە نفوز و خستنەکاری دامەزراوە دەوڵەتییەکانی پارێزگاکە و لە ڕۆژی (12)ی کانونی یەکەمدا یەکەمین کۆبونەوەی مەجلیسی میللی ئازەربایجان کرایەوە.

قازی محەمەدیش نوێنەری بۆ ئەم مەجلیسە نارد. بەڵام ئەم نوێنەرانە دوای ئەوەی لە یەکەمین کۆبونەوەی مەجلیسدا، بۆیان دەرکەوت کە ئازەربایجانییەکان خەیاڵی ئەوەیان نیە سەربەخۆیی کوردستان بەڕەسمی بناسن، بە فەرمانی قازی‌محەمەد بانگ کرانەوە بۆ مەهاباد.

قازی دامەزراندنی کۆماری کوردستانی ڕاگەیاند و لە ڕۆژی (22)ی کانونی دووەمی ساڵی (1946)، لە مەراسیمێکدا بە ئامادەبوونی جەماوەرێکی مەزن لە عەشایرو شارنشینانی کورد، قازی وەکو سەرۆکی ئەم کۆمارە هەڵبژێردرا.

قازی لە کاتی بەڕێوەچوونی ئەم مەراسیمەدا، بەحوکمی پێگەی تازەی و بەرژەوەندی سیاسی، جلوبەرگێکی لەشێوەی یونیفۆرمی سوپای شورەویی پۆشی بوو کە هیچ گونجاوییەکی لەگەڵ مەندیلی سپی کوردیدا نەبوو.

www.pertwk.com

قازی زۆر ئارەزوومەند بوو سوپایەکی میللی ڕێکبخات، تا له تکاکردن لەسەرۆك عەشیرەتەکان کە دڵسۆزییەکەیان جێگای شك و گومان بوو" کەمبکاتەوە.

ئەفسەرێکیش لەو شورەوییانەی له مەهاباد بوون، پێی سپێردرا کە لە ڕێکخستنی سوپاکەدا یارمەتی قازی بدات. ئەم ئەفسەرە ناوی کاپتن (سەلاحەدین کازمۆف)بوو، زۆربەی کاتیش بە (کاك ئاغا) بانگ دەکرا. کاك ئاغا بەئامادەکردنی هەندێك یونیفۆرمی، ڕووسی بەخێرایی سوپایەکی پێکهێنا کە خاوەنی چوار سەرهەنگ بوو" کاك ئاغاخۆیی و سێ کەس لەبەرجەستەترین سەرۆك عەشیرەتەکان واتا (مەلا مستەفا) و(حەمەرەشیدخانی بانە) و (عومەر خان)ی سەرۆك عەشیرەتی شکاك.

بێگومان سوپایەکی لەوجۆرە کارایی پێویستی نابێت، ئەگەرچی (60) شەست لاوی کوردیش بۆ ڕاهێنانی سەربازی بۆ باکۆ نێردرابوون.

ورده ورده ئەو هۆزو عەشیرەتانەی لەگەڵ سوپای ئێراندا لەململانێدا بوون و هەوڵیان دەدا تا لە سەقزەوە بەرەو باکور پێشڕەوی بکەن، ژمارەیان کەمدەبۆوە تا ئەو ڕادەیەی تەنها بارزانییەکان واتا نزیکەی هەزارودووسەد پیاوی دڵسۆزی مەلامستەفا مانەوە. سەرئەنجام دوای چەند شەڕێك لەگەڵ سوپای دەوڵەتی ناوەندیدا، سەرۆکی پشکنەری گشتی سوپای ئێران جەنەراڵ (ڕەزم ئارا)، لەڕۆژی سێیەمی

مانگی ئایاردا ڕێکەوتنێکی ئاگربەستی ئیمزاکرد لەگەڵ هێزەکانی کورددا. بەپێی ناوەڕۆکەکەی" هێڵی ئاگربەست لە دەوروبەری شارۆچکەی بۆکانەوە کەدەکەوێتە باکوری شاری سەقز و تا سەرەڕێی مەهاباد دیاریکرا.

ئەگەرچی ئەم ڕێکەوتنە هەرگیز لەلایەن دەوڵەتی قازیمحەمەدەوە بەڕەسمی نەناسرا، بەڵام پاشەکشێی هێزەکانیشورەویی لە ئێران لە ڕۆژی (12)ی مانگی ئایاردا، بێگومان یەکێك لەو هۆکارانە بوو کە بوو بەهۆی ئەوەی کوردەکان سیاسەتی هێرشکردن وەلانێن و بڕیارەکانی ئاگربەست بەکردار جێبەجێ بکەن.

ئێستا ئیتر ڕێگا کرابۆوە و من دەمتوانی سەردانێکی سەقز بکەم، سەردانێك کە ماوەیەکی زۆر لەمەوپێش نەخشەم بۆ کێشابوو.

ڕۆژی (12)ی تەموز، بە ئوتومبێلێکی جێپ لە کرماشانەوە بەڕێکەوتم و بەناو کێڵگەکانی گەنم و تووتندا تێپەڕیم و بەگەیشتنم بۆ ملەی مەحمودئاوا، کەوتمە ناو ناوچەی سەربازییەوە ، سەرهەنگێکی سوپای ئێران کەوتە گەڵمان. ناوبراو ئەو قوللەی چاودێرییانەی پێنیشان داین کە کەوتبونە لوتکە بەرزەکان و سەر تەپۆلکەکانی ئەولاتر کەلەژێر دەسەڵاتی عەشیرەتە شۆڕشگێڕەکاندا بوو. ئەم عەشیرەتانە لەماوەی مانگی ڕابردوودا دووجار هێرشیان بۆ ئەم ڕێگایە کردبوو.

www.pertwk.com

لەسەر ڕێگامان بەرەو سەقز، سەردانی سەرلەشكر (فەزلوڵاهمایۆنی)یم كرد كە مانگێك لەمەوپێش لە خۆزستانەوە بۆ ئێرە گوێزرابۆوە، سەرلەشكر همایۆنی لە خۆزستان توانایخۆی سەلماندبوو.

همایۆنی كەسێكی گەورە بوو، باڵای بەرزو زیرەك بوو، قژی لەپێشەوە لادابوو. بە ووتەی بەپێزو ڕاشكاوییەتیو ڕاستگۆیی و زەردەخەنەكانی" منی خستبووە ژێر كاریگەری خۆیەوە. چونكە ئەو كاتە، ئەم تایبەتمەندییانە لەناو ئەفسەرانی ئێراندا ئەوەندە بەربلاو نەبوو. بەتەواوی ئاشكرا بوو ئەفسەرێكی شایستە و كارایە و بەوە ناسرابوو لە شەو و ڕۆژیكدا (18) سەعات كاردەكات.

ناوبراو منی بۆ مەكتەبەكەی برد و لەوێ بە كۆمەڵێك ئەفسەر ئاشنای كردم و ڕوونكردنەوەیەكی سەربەخۆشی دەربارەی بارودۆخی ناوچەكە" خستەبەردەستم.

ئەو هێزە زۆرەی لەبەرامبەریدا بوو، نزیكەی نۆسەد شۆرشگێڕی بارزانی بوون كە لە بەرەی باكوری سەقزدا بوون. حەمەڕەشید خانی بانە لەگەڵ (250) كەسدا، تەنگەیەكی لە سەر ڕێگای بانە گرتبوو و سەرەڕای ئەویش (زیرۆ بەگ)ی سەرۆكی تیرەی هەركی (سورچی) و پیاوانی تیرەكانیتریش بەشێك بوون لە بارزانیەكان.

ئێمە لەگەڵ سەرهەنگی دووەم (عەلی غەفاری) ((ئەفسەری بەرپرسی پەیوەندی لەگەڵ هۆزەكاندا))،

سواری فڕۆكەیەكی ئیستتلاعی بچوكی (تایگرمات) بووم. من تا ئەو كاتە جگەلە فیلمەكانی پەیوەندیدار بە جەنگی جیهانییەكەم، فڕۆكەی لەو جۆرەم نەدی بوو.

فڕۆكەكە، پارێزەرێكی لە بەرامبەر (با)دا نەبوو. فڕۆكەوانەكە لە كورسی پێشەوەدا بوو و من بەسودوەرگرتن لە دەمامكێك لە پشت سەریەوە دانیشتبووم. بەربەستێكیدیواریی، من و ئەوی لەیەكتر جیادەكردەوە. ئەمەش یەكێك بوو لە ترسناكترین بازرگانی بە ژیانم.

فڕۆكەوانی فڕۆكەكەی من، پیاوێكی ڕووخۆش بوو كە دەنگیم لە ڕێگەی سەماعەی گوێوە دەبیست. من بە هەشت قایشی پاراستن، قایم بە كورسییەكەوە بەسترابوومەوە، بەڵام دووبارە كاتێك فڕۆكەكە لەسەر زەوی هەستا" هەستم بە ئاسایش نەدەكرد.

داشبورد و بەشە تایبەتییەكانیفرۆكەكە، زۆر سەرەتایی بوون و هەردوو باڵەكانی فڕۆكەكە" بەهۆی سیمی تایبەتییەوە بەیەكەوە بەسترابوونەوە.

ئێمە بەو فرۆكەیە بەسەرقوللەی لوتكەی كێوێكدا فڕین كە لەژێر دەسەڵاتی سوپای ئێراندا بوو و بەدەوریشیدا، ئاسەواری خێمەو سەنگەری كوردەكان بەرچاودەكەوت. فڕۆكەكەمان نزیكەی بەسەر لوتكەی كێوێكدا كە دەكەوتە نێوان سەقز و بانە و دواتر لە بەرزاییەكانی خوارترو بەسەر شارەكانی بانەو

www.pertwk.com

سەردەشتدا فڕین کە، ناوچەی سەربازی و گەمارۆدراوی کوردەکان بوو.

من بەو هەموو ترسەی هەمبوو، وەکو هەڵۆیەك هەستم بە شانازی دەکرد. با بە توندی بەر دەم وچاوم دەکەوت و ئێمە بەسەر کێوە داپۆشراو بە درەختی کاژو دۆڵە سەرسەوزو کێوەکانی عێراقدا" فڕین کە هێشتا بە بەفر داپۆشرابوو.

دواتر لەناکاو لە (بانە) نیشتینەوەو بۆ یەکێك لە قولە بەخشت و گڵەدروستکراوەکانی پادگانەکە بەڕێکراین. لەسەر ڕێی گەڕانەوەمان بۆسەقز، فڕۆکەوانەکە خۆی سەرگەرم کرد بوو بە ئەنجامدانی جوڵەی نمایش و فڕین لە بەرزییەوە بۆ خوارەوەوپاشان بەرزبوونەوەو ... فڕۆکەوانی فڕۆکەکەی من لە کۆتاییدا بەخێرایی سوڕایەوەو فڕۆکەکەی بەسەلامەتی و تەواوی لە فڕگەکەدا" نیشاندەوە. پێموایە ئەفسەرانیتری ئێرانی، لەوەی کە وەکومن هاتبوونەوە سەرزەوی، هەستیان بە ئارامی و ئاسایش دەکرد.

ڕۆژی دواتر، فڕۆکەوانەکە دووبارە منی سواری فڕۆکەکەی کردەوەو یەکەمین سەفەری گەڕانەوەم دەستپێکرد بۆلای باشورو شاریهەمەدان. لەسەر ئاسمانی شاری هەمەدان، بەبەرزییەکی کەم لەسەر شارەکە، سوڕایەوەو لەکاتی نیشتنەوەدا بەشێوەیەکی ستونی بەدوورییەکی کەم لە دۆستەکانی کە لەفڕگەکەدا چاوەڕێ بوون" نیشتەوە سەرزەوی.

هەفتەیەك دواتر کاتێ بیستم یەکێك لە فڕۆکەکان لە گوزەری نێوان سەقز و بانە بەربۆتەوەو بەوهۆیەوە فڕینی ئەم جۆرە فڕۆکانە قەدەغەکراوە، زۆرلام سەیر نەبوو.

لەم نێوانەدا، ئەگەرچی بەرەی سەقز بێدەنگ بوو بەڵام نائارامی لە باکور، لە سەرسنوری نارەسمی نێوان کوردستان و ئازەربایجان سەریهەڵدابوو.

کوردەکان و ئازەربایجانەکان لە" خوی، ڕەزائیە و میاندواو دەستیان بە پێکدادان کردبوو. بەڵام لێپرسراوانی شورەوی بە هەڕەشە کردن بە کشانەوەی سوپای سور، کۆتاییان بە شەڕەکان هێنابوو.

ئێستا شورەوییەکان لە ئێران چووبوونە دەرەوە، بەڵام وایان بە بەرژەوەند دەبینی کە کاربەدەستە سیاسییەکانیان بۆ بەدەستهێنانی ڕێککەوتنێك وەکو ناوبژیوان لە تاران لەگەڵ قەوامی* سەرۆك وەزیردا، گفتوگۆ بکەن.

سەرئەنجام دیموکراتەکان گەیشتن بە ڕێککەوتنێك و ئازەربایجان بەپاشکۆیەتی ناوچەکوردنشینەکان، جارێکیتر بوو بە بەشێك لەئێران و ڕێبەرانی حیزبی دیموکرات بە هەمان ئەو پلانەی کە بۆخۆیان داتاشیبوو" داندران. سروشتیشە کوردەکان ئەم جێگیرکردنەیان پێخۆش نەبوو. چونکە

---

* مەبەست لە(قوام السلطنة) ی سەرۆك وەزیرانی ئەو کاتەی ئێرانە. (و.ك)

www.pertwk.com

دیموكراته‌كانی ئازه‌ربایجان پێگه‌ی خۆیان كردبوو به یاسایی، به‌ڵام سه‌ری قازیمحه‌مه‌د و ده‌وڵه‌ته خودموختاره‌كه‌ی" بێكڵاو مابۆوه و كورده‌كان كه پێشتر كه‌مینه‌یه‌ك بوون له ده‌وڵه‌تی ئێران، گۆڕابوون بۆ كه‌مینه‌یه‌ك له ده‌وڵه‌تی توركانی ئازه‌ربایجانی.

قازی محه‌مه‌د خۆی چوو بۆ تاران و داوای له قه‌وام كرد وه‌ك حاكمی ئوستانی كوردستان دایبنێ كه پێكهاتووه له شاره‌كانی" كوردستان و ناوچه كوردنشینه‌كانی ئازه‌ربایجان. قه‌وامی سه‌رۆك وه‌زیری وورپای ئێران ڕازی بوو به پێشنیازی قازی به‌ومه‌رجه‌ی قازی" موافه‌قه‌تی دكتۆرجاڤیدی حاكمی دیموكراتی ئازه‌ربایجان به‌ده‌ستبهێنێت.

دكتۆر جاڤید به‌توڕه‌یی پێشنیازی قازی ڕه‌تكرده‌وه‌و ناكۆكیو ناڕێكی كورده‌كان و ئازه‌ربایجانییه‌كان زیادی كرد.

ئێستا گونجاوترین كات بوو تا من تاران به‌جێبهێڵم و سه‌ردانێكی ناوچه مه‌ركه‌زییه‌كانی كوردستان بكه‌م.

له سه‌ره‌تادا بڕیارم دا به‌ته‌نها له‌گه‌ڵ شوفێره‌كه‌م (كاراپتی)یبێوێنه، ده‌ست به سه‌فه‌ره‌كه‌م بكه‌م. به‌ڵام كۆلۆنیڵ (ویلیام سكستن) داوای كرد یه‌كێك له هاوكاره‌كانی كه تووشبوونی به‌ئه‌لكهول گه‌یشتبووه ئاستێكی باڵا، له‌گه‌ڵ خۆمدا ببه‌م. مه‌به‌ستی كۆلۆنێل ئه‌وه‌بوو ڕه‌نگه هه‌لومه‌رجی سه‌فه‌ر، بتوانێت باشبوونێك له بارودۆخیدا بخوڵقێنێت و من هاوكاره ئه‌لكهولخۆره‌كه‌م ئاگاداركرده‌وه كه ئه‌لكهول له كوردستاندا به‌هه‌موو شێوه‌یه‌ك قه‌ده‌غه‌یه چونكه ناوچه‌یه‌كی ئاینییه.

بۆئه‌وه‌ی سه‌فه‌ره‌كه‌ی له‌حاڵه‌تی سه‌رخۆشیدا ده‌ست پێنه‌كات، بڕیارم دا سه‌عات چواری به‌یانی له ماڵی خۆی سواری بكه‌م. به‌ڵام به‌داخه‌وه كاتێك گه‌یشتمه ئه‌وێ، زانیم مه‌جلیسی زیافه‌ت هێشتا له ماڵه‌كه‌یدا به‌رده‌وامه. هاوكاره‌كه‌م به زه‌حمه‌ت توانیخۆی بگه‌یه‌نێته جێبه‌كه. دواتر بینیم زه‌رفێكی گه‌وره‌ی پڕ له‌ئاوی گریپ فروتی له‌گه‌ڵ خۆیدا هێناوه كه بیخواته‌وه خۆشحاڵ بووم. به‌ڵام دواتر بۆم ئاشكرابوو شله‌مه‌نی ناو زه‌رفه‌كه، بڕێكی زۆر ڤۆدكایه له‌گه‌ڵ كه‌مێك ئاوی میوه.

به‌هه‌رحاڵ توانیم به‌بێ كاره‌سات به بازگه جۆراوجۆره‌كانی پشكنیندا تێبپه‌ڕین و به‌ره‌و ته‌ورێز لێبخوڕین. ئه‌گه‌رچی ناچاربووین ڕۆژی دواتر له‌وێ بگوزه‌رێنین.

له‌ماوه‌ی ئه‌م مانه‌وه كورته‌دا، بارودۆخی هاوكاره‌كه‌م زۆرباش نه‌ببوو، به‌ڵام ئاگاداركردنه‌وه‌كه‌ی منی سه‌باره‌ت به مه‌ترسییه‌كانی خواردنه‌وه‌ی ئه‌لكهول له كوردستاندا به‌جدی گرتبوو.

ڕۆژی هه‌ینی سیانزده‌ی مانگ بوو له ساڵی (1946)دا، كه له ته‌ورێزه‌وه به‌ڕێكه‌وتین.

ڕێگای ته‌ورێز بۆ شاپور داپۆشرابوو به‌و شوان و مێگه‌لانه‌ی به‌ره‌و باكور ده‌ڕۆیشتن. شوانه‌كان به

www.pertwk.com

ئێمەیان وت کە ڕمەکانیان بەرەو سنورەکان دەبەن دژی ڕووسەکان.

هەروەها کاتێك لە خوی نزیك بووینەوە، لوتکەی سپی کێوی ئاراراتمان دەبینی کە لە بەرامبەرمان و لە باکوری ڕۆژئاوای ناوچەکەدا هەڵکەوتبوو. هاتەوە بیرم کە ئەم کێوە، سەردەمێك بورکاناوی بووەو بەو بۆنەیەوە کوردەکان بە ئاگری (واتا ئاگرین) ناویان ناوە. سەدای جەنگی شۆرشگێڕانی کوردی ئارارات کە ئیحسان نوریپاشا بۆی باسکردبووم“ هاتەوە یادم.

ڕێك پێش گەیشتن بە شاپور، یەکەمین دەستەم لە کوردەکان بینی و هەموویان لە ئەندامانی هۆزی شکاك بوون و بەدەوری کڵاویخڕیلەبەن دروستکراودا، جامانەیەکیفۆلکلۆریان بەستبوو. بەخێرایی بەناوشاردا تێپەڕین کە پڕبوولە پێشمەرگە و شکاکی چەکدار وچاوم کەوت بە یەکێك لە گەورە ڕیشسپییەکانی کوردستان واتا عومەرخان.

عومەرخان“ دوای کوژرانی سمکۆ ببوو بە سەرۆکی هۆزی شکاك. ناوبراو بۆ ماوەیەك وەزیری جەنگی قازیمحەمەد بوو، لەمانگی ئایاردا تەنانەت هەندێك لە کەسانی هۆزەکەی بەمەبەستی شەڕ لەگەڵ سوپای ئێراندا ڕەوانەی ناوچەی سەقز کردبوو. بەڵام لەوکاتە بەدواوە خۆی لە قازی محەمەد کێشابۆوەو لە گوندی باوباپیری (زندەشت)، کە

دوورییەکی ئەوتۆی لەگەڵ شاپوردا نەبوو، خۆی دوورەپەرێز گرتبوو.

دوای تێپەڕین بەناو شاپوردا، لە یەکەمین کەسی هۆزی شکاك کە لەسەر ڕێمان بوو، لەناونیشانی عومەرخانمان پرسی و ئەو لەکاتێکدا بە شێوەیەکی خراپ تەماشای دەکردین، لە وەڵاممان‌دا وتی: (بۆچیدەبێت پێتان بڵێم ؟) و دواتر دوای ئەوەی بەوردی هەڵیسەنگاندین، وتی: (زۆرباشە پێتان دەڵێم). ئێمەی بۆ ڕێگای مالەڕۆی ڕێنماییکرد لەلای ڕۆژئاوای ڕێگاکەوە. ئەم ڕێگایە بە ناو تەپۆلکەدا دەڕۆیشت، ئێمە دوای هەوڵێکی زۆر گەیشتینە گوندی زندەشت و ماڵی عومەر خان.

کوردێکی کەڵەگەت –کە زانرا کوڕی عومەرخانە– لەبەردەم دەرگاکەوە پێشوازی لە ئێمە کردو ئێمەی بۆ ژوورێکی سەرەوە برد. لەناو ئەم ژوورەدا، دوو تفەنگ بەدرێژی خەوێنرابوو و من هەرگیز لە مەبەست و هۆکارەکەی نەگەیشتم ..

سەعات یەکی دواینیوەڕۆ بوو و عومەرخان نانیخواردبوو، لەخەوی دوای نانخواردنینیوەرۆدا بوو. کوڕەکەی کورسی هێنا، دواتر یەك دوو دەستە کورد، هاتنە ژورەوەو دانیشتن بەدوای ئەواندا عومەرخانیش هات. عومەرخان باڵابەرزبوو و دەموچاوی بەتەواوی چاککردبوو و پاکوخاوین بوو. کڵاوێکی پاپاغی پێستی ئاسکی لەسەربوو“ لەکاتێکدا سەرجەم لایەنگرانیتری هەموویان

www.pertwk.com

جامانەی كوردیان لەسەر بوو. عومەرخان بە تەمەنێكی كەمتر لە هەفتاساڵ دەبینرا.

دانیشتین و عومەرخان لەلای ڕاستمان بوو و لەپەنا دەستیشیدا ئێرانییەكی ڕیش كورت و كورتەبنە دانیشتبوو كە كۆتێكیكۆنی رەنگ ڕۆیشتووی لەبەردابوو. لەلای چەپمان مەلایەكی مێزەر سپی بوو و لەتەنیشتیشی پیاوێكی پێست ئەسمەر بە كراس و پانتۆڵ و چەكمەیەكی ڕووسیەوە دانیشتبوو.

لەكاتێكدا لەگەڵ عومەرخاندا سەلام وئەحواڵپرسیمان دەكرد، نامەیەكم دایێ كەلەلایەن عەبدول ئاغا ئیلیخانیزادەوە هێنابووم كە یەكێك بوو لە دۆستە كوردەكانی تارانم. ئەو كە نەیدەتوانی ناسیننامەكە بخوێنێتەوە، دای بە كوڕەكەی وكوڕەكەشی بە هێواشی و هەوڵێكی زۆر، ناوەرۆكەكەی خوێندەوە. بەڵام نەیتوانی ناوی خاوەنەكەی بخوێنێتەوە. منیش بەهۆی بوونی پیاوێك كە بەرگی رووسی پۆشی بوو، بەباشم نەزانی ناوی خاوەن نامەكە بهێنم، بەم شێوەیە دیاربوو نامەكە زۆر كاریگەر نەبوو.

دواتر دوای ماوەیەك" نانمان خوارد. لەكاتی نانخواردندا هەلێكم بۆ هەڵكەوت بۆ دووپاتكردنەوەی ئەوەی كە دەمەویست دواتر باسی بكەم. بەڵام بوونی ئەو پیاوە بێگانەیە كە كەسیش هەوڵینەدەدا پێمان بناسێنێت" ئازاردەر بوو. لەمپەری بەردەم ئەوە بوو

كە لەگەڵ عومەرخاندا بچینە ناو گفتوگۆی سەرەكیەوە. كێ ناڵێت ئەم بێگانەیە یەكێك نیە لە مەئمورانی سیاسی شورەوی كە بەناوعەشیرەت و هۆزەكاندا بڵاوببونەوە.

دوای نانخواردن پرسیم كە هەموو ئامادەبووان لە عەشیرەتی شكاكن؟. عومەرخانیش بە بەڵێ وەڵامی دامەوە.

من ڕوونمكردەوە كە ئێمە چاودێرانی سەربازی دەوڵەتی ئەمەریكاین و دەمانەوێت لە نزیكەوە ئاشنا بین بە بارودۆخی ناوچەكە و ئومێدم خواست بتوانێت یارمەتی ئێمە بدات بۆ ئەم كارە.

لێم پرسی لە دەوڵەتی ئێستادا چ پلەیەكی هەیە. وتی" بەئەندازەیەكی تەواولە سیاسەت و سیاسەتبازی تاڵی چەشتوەو دوای چەندین ساڵ زیندانی لە زیندانی رەزاشادا، ئیتر خۆی خانەنشین كردوە لە هەموجۆرە چالاكییەكی سیاسیو تەنها خوازیاری ئاشتیو ئارامییە بۆخۆی وعەشیرەتەكەی.

بەتەواوی دیاربوو بێزارە لە گفتوگۆ لەگەڵ ئێمەدا و هەوڵدەدا بە وەڵامی نادیار شەڕی ئێمە لەسەر خۆی لادات.

ئەگەرچی بەڕێزەوە خولقی كردین بمێنینەوە و شەو لەوێ بەسەر بەرین، بەڵام بەتەواوی ڕۆشن بوو بوونیئێمە بێزاركەر بووبۆی. وەمن هەستم كرد بوونی ناوەختی ئێمە، باربێت بەسەر مەجلیسەكەیەوەو تێكدانی گفتوگۆیەك كە پێدەچێت

www.pertwk.com

لەگەڵ دیموکراتەکاندا هەیان بێت. خواحافیزیمان تاڕادەیەک مایەی ڕەنجانم بوو، چونکە لە کاتی بەجێهێشتنی ژوورەکە، بەسەر دوو تفەنگدا ڕەتبووین کە لەسەر زەوییەکە خەوێنرابوون و گوایا بەم جولانەوەیە کارێکی پێچەوانەی دەستوری کوردەکانمان کردووە و هەروەها کوردەکان بەشێوازێکی ئەوەندە دۆستانەش بەڕێیان نەکردین.

لە زندەشتەوە بەرەو ڕەزائیە ڕۆیشتین و بەناو گوندەکانی ئاسوریەکاندا تێپەڕین کە دەستیان ڕادەوەشاندو زەردەخەنەیان بۆ دەکردین. دیاربوو دوای ئەوەی دووساڵ بۆ یەکەمینجار ئەمەریکایان دەبینی" سەریان سوڕمابوو .

ڕاستەوخۆ لەکاتی چوونە ناوشارەوە، چووین بۆ بارەگای فەرماندار (محەمەد تەقی ڕەفیعی). ڕەفیعی پیاوێکی کورتەبالای دنیادیدە و موو تەنک و ڕەشتاڵە بوو.

ناوبراو ماڵ وموڵکێکی زۆری‌هەبوو، پێشتر لە وزارەتی‌دارایی ئێران خزمەتی دەکردو لە سەردەمی ڕەزاشادا ئەندامی مەجلیس بووەو لەکاتی داگیرکاری هێزەکانی هاوپەیمانان، هاوکاری شورەوییەکان بوو، ئەوانیش لە کاتی هەڵبژاردندا پشتیوانیان لێکردووە. دوای (کودەتای) دیموکراتەکان ببوو بە جێنشینی سەرۆکایەتی مەجلیسی میللی ئازەربایجان.

لەسەرەتای گفتوگۆکەدا، ئەوم بە تووڕەو نائارام دەبینی. جارێک کاتێ چەند ڕستەیەکم دەربارەی هەوڵەکانی ولاتەیەکگرتوەکان باسکرد بۆ بەرگرتن لە ڕوودانی جەنگی جیهانی‌سێیەم، وتی: (هەموو ئەوانە بەستراوە بە مەیل و ئیرادەی ئێوەوە).

منیش وەلامم دایەوە کە: (باوەڕناکەم هەموو شتێ لەبەر دەستی ئێمەدا بێت، ئێمە هەموو جۆرە هەوڵێکمان بەکارخستووە و ئیمتیازاتیشمان داوە. ئێستا ئیتر بەستراوە بە مەیل وئیرادەی دەسەلاتدارەکانی‌ترەوە. ئەو دەسەلاتدارانەی پێشبینی دەکرێت تەنها مەبەستیان فراوانکردنی زەوی و بەدەستهێنانی خاکی زیاترە).

من پێم وت" ئەگەرچی میللەتی ئەمەریکا، ئارەزوومەندی ئاشتی و ئارامییە. بەلام هەرگیز ئامادەنیە چاودێریکەری بیلایەنی دەسەلاتداریی دوژمنان بێ بۆ زۆرداری و دەسەلاتگرتن بەسەر جیهاندا. لەکاتی گفتوگۆدا کە بەتوندی تووڕەو نیگەران بوو، بەئاشکرا بە ئامادەبوونی نان و بڕینی گفتوگۆکان" هەستی بە حەوانەوە دەکرد.

کاتێ بۆ تەلاری میوانداریی فەرماندار چووم، لەگەڵ پیاوێکی مووڕەشی کورتەبالای چاپوک ئاشنابووم کە بەرگی جەنەڕاڵیی لەبەردابوو. زانیم ئەوە کۆلۆنێل ئازەرە و لەئەندامانی پێشووی ستادی گشتی سوپای ئێرانە کە پەنابەر بوو ئازەربایجان، سەرئەنجام دوای چەندین مانگ دانیشتن لە یەکێتی

www.pertwk.com

سۆڤیەت بۆ وەرگرتنی فەرماندەیی سەربازیی بۆ ڕەزائیه هاتبوو.

دواتر بۆی باسكردین كه كوڕی یەكێك له كودەتاچییەكانی ئازەربایجانی دەیەی (1920)ەو ڕۆژانی لاوییەتی لەگەڵ باوكیدا بەسەربردووە وەكو دوورخراوەیەك له خۆراسان. ناوبراو خاوەنی تەواوی نیشانەو تایبەتمەندییەكانی كۆمۆنیستێكی سەرسەخت بوو. بەپێچەوانەی فەرماندارەوە، زۆرباش به فەرەنسی گفتوگۆی دەكرد. هەروەها خوێندنی له خوێندنگەیەكی سەربازی فەرەنسی گوزەراندبوو. موتالایەكی قوڵیشیهەبوو، هەم له بواری فەرهەنگی ئێرانیو هەم له بواری فەرهەنگی ئەوروپاییدا. وەكو فەرماندار له گفتوگۆكردندا، ووردەكاروخۆپارێز نەبوو. لەكاتی نانخواردن و خواردنەوەی مەشروبدا، گفتوگۆیەكی سەرنجڕاكێشم لەگەڵدا كرد.

مەسەلەیەك كه به تایبەت بۆ من جێی بایەخ بوو، عەشقی ئەوبوو بۆ ئەدەبیاتی فارسی. ئەو دەیوت" شانامەی فیردەوسی، گەورەترین داستانه كه تائێستا داندرابێت و بەپێی ڕای ئەو، فیردەوسی گەورەترین شاعیری ئێرانه.

نوسخەیەكی بچوكیگوڵستانی سەعدی كه له گیرفانی لای راستی كۆته سەربازیەكەی لەگەڵ خۆیدا هەڵیدەگرت، هێنایه دەرەوەو نیشانیدام و وتی"

(كاتێك غەمباردەبم، گوڵستانەكەم دەردەهێنم و به خوێندنەوەی خەمڕەوێن دەبم.)

ئەو دەیوت: (ئێمەی ئازەربایجانی خۆمان به ئێرانی دەزانین و نەژادمان زیاتر ئێرانیه. بەلام دەمانەوێ ماف قسه كردنمان هەبێت به زمانی توركی، هەرچەنده ئەم زمانه لەلایەن عەشیرەته هێرشبەرەكانی ئاسیای بچوكەوه بەسەر ئێمەدا سەپاوه).

تا ئەم بەشه، گفتوگۆكانمان سەرنجڕاكیش بوو بەتایبەتی لەگەڵ كۆلۆنیل ئازەری هۆشمەند. بەلام كاتێك گفتوگۆی سیاسیم هێنایەئاراوە، كۆلۆنێل ئازەر هەمان ئامانج و تێڕوانینی شورەوییەكانی توتیانه بۆ دووباره كردمەوه " پلەكانی ژیان له وولاته یەكگرتووەكان و جیاوازییەكانی ئێستای نێوان دیموكراسی ڕۆژئاواو به ووتەی خۆی ((دیموكراسی)) ی ڕۆژهەلات .

مەسەلەیەك كه به ئاشكرا ئەو و فەرمانداری پەریشان دەكرد مەسەلەی كوردەكان بوو، من بەوانم وت كه" لەلایەن لێپرسراوانی تەوریزەوە مۆڵەتم پێدراوە تەنها تا ڕەزائیه سەفەربكەم و بەوهۆیەوە بۆم دەركەوتووە، لەو خاڵه بەدواوە لەژێر كۆنترۆڵی كوردەكاندایه . ئازەر وتی: (بەڵێ، بەوشێوەیەیە، واتا ئێستا وایە).

پێم وتن كه" بیستوومه فەرمانداری نەغەده له ورمێیەو پرسیم ئایا ئەو یان كوردەكانیتری شارەكه پلەودەسەلاتیان هەیە؟.

www.pertwk.com

ئەو بەكورتی وەڵامی پرسیارەكەمی دایەوەو تەنها بەمشێوەیە وەڵامەكەی تەواوكرد كە" لە ڕاستیدا ژمارەیەك لە كوردەكان لە شارەكەدان.

دواتر لەگەڵ فەرماندەدا بەزمانی توركی دەستیبە گفتوگۆ كرد، ئەوان باشی دەیانزانی ئێمە توركی نازانین .

گفتوگۆكانی ئەو شەوە، بەبێ ئەوەی بەئەنجامێك بگەین كۆتایی هات و پێش ئەوەی بۆ شوێنی نووستن بڕۆین، قاراپتی بە ئێمەی وت" ئاگاداری پەیوەندی میواندارییی بووە لەگەڵ كونسوڵی شورەوی – پێدەچێت بۆ وەرگرتنی فەرمان بووبێت–. ڕەنگیشە مەبەستی سەرەكی بانگهێشتكردنی شورەوییەكان بووبێت بۆ مەجلیسی نانخواردن، چونكە لەسەر مێزی نانخواردنەكە دوو كورسی بەتاڵی لێبوو.

ڕۆژیدواتر، فەرماندار و كۆلۆنیل بە هەوڵدانێكیدۆستانە تێدەكۆشان بۆنیشتەجێ بوونم لە ڕەزائیە. بەڵام كاتێك پێم وتن كە" بڕیارم داوە درێژە بەسەفەرەكەم بدەم، كۆلۆنیل بەتایبەتی بە ئوتومبێلەكەیەوە تا (بالانش) لەگەڵمان هات كە نزیكەی لە پانزە میللی باشوری شارەكەدایە. لەوێ خواحافیزیمان لێكردو بەبێ هیچ ڕووداوێك بە پاسگایەكی پشكنینی كوردەكاندا تێپەڕین. فەرماندارانی نیشتەجێی پاسگاكە، سەربازی جلوبەرگ یونیفۆرمی ڕەنگ و ڕوو ڕۆیشتووی بەكارهاتوو بوون كەلە هۆزی هەركی بوون بە ڕێبەری

زێرۆبەگ و لەوێ جێگیر ببون. لە درێژەی ڕێگەكەمان بەرەو باشور، بە پاسگایەكی پشكنینیتردا تێپەڕین كە دەكەوتە كەناری دەریاچەكەوە و دواتر بۆلای ڕۆژئاواو بەرەو سنوری عێراق سوڕاین، بەمەبەستی سەردانی هۆزی مامەش كە لەوسەردەمەدا لەگەڵ قازی محەمەد ناكۆكیان هەبوو.

كاتێك گەیشتینە چوار ڕێی شاری نەغەدە ناچاربووین بۆ بەنزین تێكردن رابوەستین. لەبەردەممان ئۆتۆمبێلێكی بارهەڵگری كۆمپانیای هەڵگرتن و گواستنەوەی (ئێران–شورەوی) ڕاوەستابوو. شۆفێری ئۆتۆمبێلەكە هاتەوەخوارەو هات بۆلامان. پیاوێكی كەڵەگەتی بەدقیافە بوو كە دواتر زانیمان ئاسورییەو ناوی ((جۆرج))ە وخاوەنی گەراجی مەحەللیو سەرەڕای ئەوەش ئەنجامدەری دوو كاری تاوانە و بەهۆی بوونی پشتیوانی شورەوییەكان لە سزا بەخشرابوو. دوای ئەوەی بەشێوەیەكی دووژمنانە سەیری كردین، بە ناكامییەوە هەوڵیدا لەگەڵ كاراپتیدا بە زمانی ڕووسی گفتوگۆ بكات. ڕووی كردە چەند پۆلیسێك كە نزیكمانەوە ڕاوەستابوون و وتی: (مۆڵەتی تێپەڕینیان مەدەنێ، بیان بەن بۆ بنكەی پۆلیس).

ئەوان، ئێمەیان بۆ ژوورێكی ژێر زەمینی گەورە برد كە دیاربوو مەكتەبی سەرۆكی پۆلیس بوو. دیوارەكانی ژوورەكە، بە وێنەی ستالین و مۆلۆتۆف و جوتێك بازنە و نەخشەیەكی بچوك ڕازینرابۆوە.

www.pertwk.com

ئێمەیان بەتەنیا لەو ژوورەدا بەجێهێشت و ڕۆیشتن، دوای ماوەیەك چاوەڕوانی هاتینە دەرەوەو بەرەو جێبەکەمان ڕۆیشتین. پاشماوەیەك کوردەکان گەمارۆیان داین و ئێمەش خۆمان توڕە کردبوو.

کوردێکی بەهەیکەل لەگەڵ کەسێکیتردا لەناو کۆمەڵەکەدا هاتەپێشەوەو وتی" دەیەوێت ئێمە دەعوەت بکات بۆ نانخواردن لەگەڵ فەرماندار سەید ئەحمەد (برای پوشو). سەید ئەحمەد لە شار نەبوو بەڵام لاوە کوردەکە وتی کە" تەلەفۆن بۆ ماڵی سەیدئەحمەد دەکات و داوا لەماڵەوەیان دەکا خواردنمان بۆئامادە بکەن. وتم" ئێمە ناتوانین دەعوەتەکەی قبوڵ بکەین، چونکە ئێمە زیندانین.

کوردەکە وتی: (لەخزمەتتاندایە، ئێوە میوانی ئێمەن.)

وتم: (باشە، سوپاستان دەکەین، ئەگەر میوانتانین دەمانەوێت بۆ مەهاباد بڕۆین.)

وتی: (نەخێر، ئەمە لەتوانادا نیە. تکایە لەگەڵم وەرە بۆ ماڵی سەیدئەحمەد.)

وتم: (ڕێوڕەسمی میوانداری ئێوە وەکوئەوانیتر" نیە. تا ئەم دواییە کە لەبەغداد دەژیام، ئەوان لەگەڵمدا زۆر میهرەبان بوون. عەرەبەکانیئەوێ بە منیان دەوت کە" کوردەکان بەدن و شەرەفیان نیە، ئەو کاتە باوەڕم بە قسەکانیان نەدەکرد، بەڵام ئێستا زانیم کە وایە.)

ئەم قسانە بەتوندی کوردەکانی نارەحەت کرد، کوردێکی گەورەی کەڵەگەت خەریك بوو یەکسەر دەستبکات بەگریان.

دوای قسەکانم، گفتوگۆکراو ئەوان پابەندیی خۆیان بەدابونەریتی دێرینەی میوانداریی ڕۆژهەڵاتنشینانیان دووپاتکردەوە. پاشان پیاوێکی پێستڕەش کە یونیفۆرمێکی کۆلۆنێلی سوپای ڕووسیای لەبەردابوو، هاتەپێشەوەو بەزمانێکی شیرین خۆی بە سەرۆکی پۆلیس ناساند. وتی کە" ئێمە ئازادین بۆهەرکوێیەك بمانەوێ بڕۆین، هەرشوێنێك بێت جگە لە مەهاباد. بۆ چوون بۆ مەهاباد پێویستە مۆڵەت وەربگرین.

پرسیم: (دەتوانین لە ڕێگای ڕۆژئاواوە بڕۆینەپێش؟)، هێشتا ئومێدەوار بووم بتوانم یەکێ لە هۆزەکانی ناوچەکە ببینم.

وەڵامی دامەوە: (بێگومان، بەڵام فەرمانمان پێکراوە بەهۆی نائارامی ڕێگا، پۆلیسی پارێزگاریتان لەگەڵ بخەم). لەبەرئەوەی ببوو بە گرفت کە بتوانم سەردانی هۆزی سەرپێچیکەری (مامەش) بکەم، پیشنیازی ڕۆیشتنم کرد بۆ شاری (شنۆ) و لەلایەن سەرۆکی پۆلیسەوە قبوڵ کرا و هەروەها وا خۆمان دەرخست کە تکای لێبوردنە زۆرەکەیان، ئێمەی ئارام کردۆتەوەو ئەوەندە توڕەییەکەی کەمکردووینەتەوە کە بتوانین دەعوەتی خواردنەوەی چا و نانخواردن لە ماڵیسەید ئەحمەد" قبوڵ بکەین.

www.pertwk.com

لەماوەی سەفەرەکەدا، یەکێك لەخزمەتکارەکانی سەیدئەحمەد کە لەگەڵماندابوو، داوای لێبوردنی لە ئێمە کرد بەهۆی" (ڕەفتاری نادروست)ی هاوسەنگەرەکانی.

بەدرێژایی ڕێگای شنۆ، چەندین پیاو و کوڕی لاوی کراس ڕەشیکاڵی تایبەت بە هۆزی بارزانیەکانم بینی.

لەکاتی چوونە ناوشاردا، بەناو بازاڕی سەرداپۆشراوی تاریکدا تێپەڕین و چەندین پیاو بەجامانەو پشتێنی ماشی ڕەنگی پێشمەرگەییەوە تفەنگەکانیان وەکو ڕێزلێنان بۆ پێشەوە چەماندەوە. ئەوان ئێمەیان دەعوەتکرد لەگەڵ موساخانی سەرۆکی هۆزی زەرزا کە سەرۆکی شارەوانیش بوو" یەکتر ببینین.

موساخان پیرەمیردێکی چالاك بوو و ددانەکانی زۆربەی ئاڵتون بوو، بەحوکمی میوانداریمان ناچاری کردین نان لە ماڵەکەیدا بخۆین. لەگەڵ ئەوەشدا ناچاربووین بۆ نەغەدە بگەڕێینەوە و نان لە ماڵی سەیدئەحمەد بخۆین. لە ماڵی سەیدئەحمەد، هاوسەرو دایکی میوانداریان کردین.

سەرئەنجام، لەکاتێکدا کە دوای دوو دەعوەتی نانخواردن تێر ببووین، مۆڵەتی سەفەرم بۆمەهاباد وەرگرت.

شاری مەهاباد پڕ بوولە کوردان و هەموویان جلوبەرگی ناوچەییان لەبەردابوو. ئێمەیان

ڕێنماییکرد بۆ بینای شارەوانی و لەگەڵ مەئمورانی ناوچەکە ئاشنابووم. ئەوان پێیان وتین کە" قازیمحەمەد، ئێمە بۆلای خۆی بانگهێشت دەکات .

ئەو شەوە مەئمورانی شارەوانی، ئێمەیان بۆ نانخواردن دەعوەتکردو بەرپرسی ڕاگەیاندن (سادق حەیدەری)یش لەلامان بوو. ناوبراو پیاوێکی ڕووخۆش بوو و تەنها وەزیری کابینەکە بوو کە بەخواردنەوەی مەشروباتی ئەلکهولی بەناوبانگ بوو و ئەفسەری هاوسەفەری منیش، بەکەمالی مەیلەوە هاوڕێیەتی ئێمەیان کرد بۆ نۆشینی چەند پەرداخێك ڤۆدکا.

یەکەم ساتی ڕۆژیدوایی، ڕێنماییان کردین بۆ بینایەك کە دیاربوو سەردەمانێك لەلایەن ڕووسەکانەوە وەکو بارەگای فەرماندەیی بۆ سوپای ساوایمەهاباد بەکاردەهێنرا. دیوارەکانی ئەم بینایە پڕبوو لە بڵاوکراوەی کۆمۆنیستی و وێنەی ڕێبەرانی شورەوی.

لەکاتی چوونم بۆمەکتەبی قازیمحەمەد، ناوبراو لە پشت مێزەکەی بوو و منیش لەپەنا نەخشەیەکی مەزنی کوردستانی گەورەدا" دانیشتم .

قازی محەمەد" پیاوێکی کورتەباڵای دنیادیدە بوو و کۆتێکی سەربازیی بەکارهاتووی لەبەردابوو. ڕیشێکی تەنکی کەم مووی لەملاولەولای دەموچاوی ڕەنگپەڕیوی زاهیدانەیەوە" هەبوو.

ئەو دواتر بە ئێمەی وت کە" بەهۆی ئازاری زۆری گەدەیەوە ڕەنجدەکیشێو کەمێك خواردن دەخوات جگە لە ماست.

دوای ئەوەی بۆم شیکردەوە ئێمە کێین ومەبەستمان چییە، پارچەیەك کاغەزی لەسەر ڕووی مێزەکەی هەڵگرت و وتەیەکی پێشتر ئامادەکراوی بەزمانی فارسی بۆ خوێندینەوە. وشەکانی بەتەواوی ڕوون و دەنگیهێدی بوو، لەکاتی خوێندنەوەدا هەندێجار بە چاوەکانی سەیرێکیئێمەی دەکرد.

من وەڵامم دایەوە کە" (وولاتەیەکگرتووەکان، هەمیشە لایەنگری ئازادیو مافی مرۆڤ بووە بۆ هەموو ئادەمیزاد و ئێمە ئومێدەوارین ڕۆژێك تەواوی دانیشتوانی جیهان ئامانجەکانیخۆیان بەدەستبهێنن. ئێمە هاتووین بۆ کوردستان تا لەبارودۆخی کوردەکان بکۆڵینەوەو بەدەوڵەتمانی ڕابگەیەنین و ئومێدەوارین بارودۆخی کوردەکان باشتر بێت و کوردەکان دیکتاتۆرێك بەدیکتاتۆرییەکیدیکە" نەگۆڕن).

قازی محەمەد وتی: (تەواوی هاوڵاتیان لەو بەشانەی وولاتدا کە لە ژێر کۆنترۆڵی دەوڵەتی مندایە، لە ڕاگەیاندن و نوسینی ئەوەی کە دەیانەویت" ئازادن).

منیش وەڵامم دایەوە: (خۆم بەچاو بینیم کە وایە، لە ئازەربایجان هاووڵاتیان تەنها مۆڵەتی ئەوەیان هەیە گوێ لەڕادیۆی تەورێزو ڕادیۆی مۆسکۆ بگرن. بەڵام

دوێنێ شەو لە خیابانەکانی ئەم شارە (مەهاباد)، دەنگی ڕادیۆی لەندەن و ڕادیۆی ئەنقەرەم دەبیست).

قازی محەمەد دیاربوو کە بەم قسانە خۆشحاڵ بوو، وتی: بارودۆخی تەوریز بەتەواوی لە مەهاباد جیاوازە. بەڵام کاتێك گرفتەکانی ئێمەی زانی لە سنوری قەڵەمڕەوی دەوڵەتەکەیدا، شادی لە دەموچاویدا نەماو هەروەها کاتێك پێم وت دووچاری سەرسوڕمان بووم لەوەی دەبینم بارەگای فەرماندەیی ئەو، بەپۆستەرەکانی تەبلیغاتی شورەوی داپۆشراوە .

وتی: (کوردەکان ناچارن کۆمەك لە لایەن هەرکەسێکەوە بێت" قبوڵیبکەن، بەڵام ناچنە ژێرباری دەسەڵاتی هیچ کەسێك. ئێمەی کورد، سکاڵایەکمان بەرزکردەوە لەسەر بنەمای شکاتکردن لە سێدەوڵەتی سەرکەوتووی بەشداربوو لە کۆنفرانسێکی ئەوروپایی (پۆتسدام)، بەڵام بەریتانیاو ئەمەریکا ئاوڕییان لێنەدایەوە.)

ئەو بە ئاماژەکردن بۆ ڕاگەیاندنی ئەتلانتیك، وتی" هەموو کوردەکان ئومێدەواربوون کە وولاتەیەکگرتوەکانی ئەمەریکا (پێشکەوتووترین میللەتی جیهان) یارمەتی کورد بدات بۆ زاڵبوون بەسەر دواکەوتوییەکەیاندا.

ناوبراو وتی: ((ئەگەر ئەمەریکا لەجیاتی ناردنی شەست هەزار سەرباز بۆ ئێران، تەنها سەد مامۆستایان بۆ ئەم وولاتە بناردایە چ دەبوو؟ بەڵام ئەمەریکاییەکان لەبری یارمەتیدانی ئێمە، یارمەتی

www.pertwk.com

دوژمنانی ئێمەیان دا. بۆ نمونە یارمەتی تورکەکانتان دا لەڕێی پێدانی چەك و كەلوپەلەوە بەوان" بۆ سەركوتكردنی كوردەكانی ئێمە)) .

دواتر وتارێكی كورتیدا بۆ سەرزەنشتكردنی ئینگلیزەكان و كارە جۆراوجۆرەكانی ئەوانی بژارد كە بەدرێژایی دەیەكانی رابردوو بۆ سەركوتكردنی شۆڕشگێڕانی كورد كردوویانەو باسەكەی بە بەسەرهاتی مەلامستەفا كۆتایی پێهێنا . لەلایەكیترەوە سەبارەت بە فەرەنسییەكان، ڕوانینێكی پۆزەتیڤی هەبوو، ئەو فەرەنسییانەی یارمەتی(كوردەكانی سوریا)یان دابوو.

دواتر بیستم (ناپلیۆن ژۆكل) كە یەكێكە لە هەواڵنێرانی فرانس پرێس و بیروباوەڕێكی چەپیشی هەیە، لەم دواییەدا سەفەرێكی بۆ مەهاباد كردووە دوای ئەم سەفەرە، زنجیرە وتارێكی بۆ بەرگریكردن لە كوردەكان لە چاپەمەنیەكانی فەرەنسادا چاپكردووە.

قازی محەمەد، پاشان دەربارەی چالاكی ناسیۆنالیستی لە وولاتانی دراوسێدا" دوا . بەلام كاتێك دەربارەی مەلامستەفا كەبەوە ناسرا بوو دەیەوێت بۆ عێراق بگەڕێتەوە، پرسیارم لێكرد. خۆی لە وەلامی ڕاستەوخۆ لادا و هەندێ شتیتری دەربارەی گفتوگۆی لەگەڵ دەوڵەتی عێراقدا باسكردو وتی كە" مەلامستەفا ئازادە هەركاتێك بیەوێت بۆ عێراق بگەڕێتەوە. كاتێكیش ئارەزوومەندیم دەرخست

بۆ چاوپێكەوتن لەگەڵ مەلامستەفا یان لانیكەم لەگەڵ هەندێ لە ئەفسەرە عێراقییەكانی كەلە گەڵیدایە، وەلامی نەبوو.

قازیمحەمەد، دواتر دەربارەی گفتوگۆكانی لەگەڵ دەوڵەتی مەركەزی و پێشنیازی ئوستانی كوردستانی گەورە" دوا. ئەو سوربوو لەوەی كە ئارەزومەندی ئەم پێشنیازە خودی دەوڵەتی مەركەزی بووە و وتی: (دوای گفتوگۆ لەگەڵ من ودكتۆرجاڤید، بڕیاریدا بۆقبوڵكردنی ئەم پێشنیازە).

ناوبراو وتی" حیزبی دیموكراتی كوردستان تائێستا بڕیارینەداوە كە ئایا بڕیاری قەوام بۆ پەیوەستبوون بە حیزبینوێی دیموكراتی ئێرانەوە پەسەند بكات یان نا. هەروەها ئەو ئاماژەی كرد بۆ ئەو كێشە و دەردەسەریانەی عەشیرەتە ناڕازییەكان دروستیان كردووە و گفتوگۆكەی بە ئاشكراكردنی ڕوانینێكی گشتیانە كۆتایی پێهێنا دەربارەی سەركوتكردنی كوردەكان لەلایەن ڕەزاشاوە.

دوای گفتوگۆ لەگەڵ قازیدا، گشتوگوزارێكمان بەناوشاردا كرد. هەڵێكی ئەوتۆم دەستنەكەوت بۆ دواندنی هاولاتیان بەگشتی، چونكە لەهەموو ماوەی مانەوەم لە مەهاباد، بەلایەنیكەمەوە یەكێك لە ئەندامانی كۆمیتەی ناوەندی حیزبی دیموكراتی كوردستان لەگەڵماندا بوو و ئێمە بەكەسێكیتر ئاشنانەبووین لە دەرەوەی ئەم بازنە سنوردارەدا.

www.pertwk.com

بەڵام شوفێرە ئەرمەنیەکەی ئێمە کە ئازادانە بەناو شاردا گەڕابوو، باسیکرد کە لەسەرەتاوە دانیشتوانی شار وایانزانیبوو ئێمە ڕووسین و پرسیبوویان بۆچی رووسەکان دووبارە گەڕاونەتەوە. کاتێك بەوانی وتبوو ئێمە ئەمەریکین، خۆشحاڵ ببوون و هیوایان خواستبوو ئەمەریکیەکان باشتر کورد بناسن. ئەگەرچی هەندێکیشیان سەبارەت بە مەرامی دیداری دوو ئەفسەری سوپای ئەمەریکا" گومانیان دەربڕی بوو.

بەشێوەیەکی گشتی، هاوڵاتیان لە قازی محەمەد ڕازی بوون و دەیان وت کە" دەوڵەتی قازی محەمەد دوای دەورانی ڕەزاشا، سەرکەوتنێکی گەورە بووەو تەنها نیگەرانی ئەوان سەبارەت بە بەردەوامی ئەم دەوڵەتەیە.

من لە ڕاپۆرتەکەمدا، ڕوانینی ئەندامانی کۆمیتەی مەرکەزی کە لە ماوەی نیشتەجێبوونی کورتمان لە مەهاباددا دەریان بڕیبوو" کۆمکردەوە.

کوردەکان لە شورەوییەکان مەمنون بوون کە سەربەخۆییان بۆ فەراهەم کردبوون. بەڵام پاڵپشتیشیان لە دەستێوەرنەدانی شورەوییەکان دەکرد لە کاروباری نیشتمانەکەیان و نەبوونی مەئمورانی شورەوی لە شارەکەیاندا. (زۆربەی ئەم کەسانە لە خانەدانانی کۆنبوون و پێناچێت مەیلیان بۆ کۆمۆنیزم هەبێت).

ئەوان خۆیان بە بارودۆخێکی شۆڕشگێڕی– بەڵام شۆڕشێکی
سۆشیالیستی – دەزانن. دەیان وت" ئومێدەوارین حکومەتەکەیان تا ئەو ئەندازە فراوان بکەن کە تەواوی ناوچە کوردنشینەکان بگرێتەخۆ. ئەم ناوچانە بریتین لە شوێنەکانی باشوری ژێر کۆنترۆڵی دەوڵەتی ئێران و تەنانەت شوێنی دانیشتنی لورو بەختیاریەکانیش کە خۆیان بەکورد نەدەژمارد. لەلای باکوری کوردستانی گەورەوە بریتیە لەبەشێك لە ئازەربایجان و لەباشور و ڕۆژهەڵاتیشییەوە بریتییە لە دەریاچەی ڕەزائیە تادەگاتە سنوری شورەوی.

ئەندامانی کۆمیتەیناوەندی سەبارەت بە بوونی ژمارەیەکی زۆری سەربازانی ئێرانی لە ناوچەی باشوردا، زۆر نیگەران بوون و بەلایەنی کەمەوە یەکێك لەم ئەندامانە، ئاماژەی بۆ پلانی داڕێژراوی دەوڵەتی مەرکەزی کرد بەهاوکاری هەندێك لە هۆزەکان.

لە سپێدەی زووی شانزەی ئەیلولدا، سەردانی چاپخانەی مەهابادم کرد کە ڕۆژنامەی ڕۆژانەی (کوردستان) و ژمارەیەکیتر لە گۆڤاری کەم تیراژی بە زمانی کوردی لێبڵاودەکرایەوە.

زمانی کوردی بەکورتی پێکهاتووە لە دوو شێوەزار" یەکەمیان شێوەزاری (زازا)یە کە" شێوەزاری کوردەکانی سوریاو تورکیاو ناوچەکانی باکوری عێراق و هۆزی هەرکیو شکاك و کوردەکانی

www.pertwk.com

باکوری ئێران لەخۆدەگرێت. بەدرخانیەکان شێوازی نوسینیان داهێنا بەسودوەرگرتن لە ئەلفوبێی ڕۆمی بۆ شێوەزارەکەی خۆیان کە لە سوریا بەکاردەهێنرێت. شێوەزارەکەی‌تر کەزاری زۆربەی کوردەکانی عێراق و ئێرانە و جیاوازییەکی زۆری لەگەڵ شێوەزاری یەکەمدا هەیە" شێوەزاری کرمانجییە.

نوسینی ئەم شێوەزارە، بەجۆرێك لە ئەلفوبێی عەرەبی ڕیفۆرمکراو تەماشا دەکرێت. ئەم شێوەنوسینە، سود لە پیتی دەنگدار وەردەگرێت و ئەم شێوەزارە بەکادەهێنرێت بۆ ئەو کتێب و بڵاوکراوانەی کە لە" مەهاباد، بەغداد، سلێمانی بڵاودەکرێتەوە.

بەڕێوەبەری چاپخانە، ئامێری چاپەکەیانی پێ‌نیشان داین کە لە جۆری ڕوتاری و دیاربوو بەرهەمی ڕووسیا بوو. ئەگەرچی هەندێك لە پارچەکانی لەمارکەی دانیمارك یا چیکۆسلۆفاك بوو. ئێمە نوسخەیەك لە تەواوی ژمارەکانی ڕۆژنامەی (کوردستان)مان لەسەرەتای دەرچونییەوە، وەرگرت و هەروەها لەگەل أچەندین گۆڤارو چەندین دیوانی شیعر کە بەخشیم بەبەرپرسی هەواڵگری. (هەندێك لەم نوسخانەم دا بەکتێبخانەی کوردی شاری نیویۆرك –ئارچی–).

ماوەیەکی‌کەم دوای ئاگاداربوونی کوردەکان لەمەبەستی هاتنمان، هاتن بە شوێنماندا چونکە قازی

محەمەد ئێمەی بۆ نانخواردن دەعوەتکردبوو. بەمشێوەیە ناچاربووین ڕۆیشتنەکەمان بۆ پاشنیوەڕۆ دوابخەین. نزیکەی نیوەڕۆی ئەو ڕۆژە، ئێمە دووبارە لەگەڵ قازی محەمەد لە مەکتەبەکەیدا، قسەمان کرد و ئەمجارە گفتوگۆکەمان زیاتر لەدەوری مەسەلەی رۆشنبیریدا بوو.

وتی: (خۆشحاڵم کە تۆ نوسخەت لە بڵاوکراوەکانمان وەرگرتووە، چونکە حەزدەکەم وڵاتە یەکگرتووەکان هەموو شتێ دەربارەی کوردستان بزانن. من شتێکم نیە کە بیشارمەوە). منیش وتم :(ئەگەروایە، بۆچی بەڕێوەبەری ڕاگەیاندتان دواژمارەی ڕۆژنامەی کوردستانی لە ئێمە وەرگرتەوە؟).

قازی نوسخەیەکی لەو ژمارەیە هەڵگرت و مانشێتێکی‌نیشاندام کە پەیوەندیداربوو بەئەنجومەنی ئەیالەتی کوردستان و وتی: (ئەمە هەڵەیەکە کە زۆر تورەی کردووم. ئەیالەتی کوردستانی بوونی نیە، ئێمە بەشێکین لە ئازەربایجان و من نامەوێت ئەو نوسخانەی ئەم هەڵەیەی تێدایە" بڵاوببێتەوە.)

ئەم خاڵەش، بەتەواوی نیشاندەری سیاسەتی‌ئەوبوو. پلەی ئەو" (پێشەوا) بوو کە بەواتای ڕێبەرو بەرپرسانی وەزارەتەکانیش بە (سەرۆك) ناودەبرێن نەك بە وەزیر.

قازی محەمەد بەوشێوەیەی کە بەڵگەکان دەریاندەخست، هێشتا خۆی بە کاربەدەستێکی

www.pertwk.com

ئێرانی دەژمێرێت و ئامانجی ئێستای" بەئاشکرا بەدەستهێنانی خودموختاری بوو لە ناوخۆی سنورەکانیئێراندا. جەختیدەکردەوە کە کوردەکان و ئێرانییەکان نەتەوەی خزمن و دەربارەی بنەچەی کوردەکانیش کە سور بوو لەسەر ئەوەی لە نەوەی مادەکانن" قسەی بۆ کردین.

لەکۆتاییدا نانمان لەگەڵ قازی و ئەندامانی کۆمیتەی ناوەندی خواردو وەکو ئیمتیازێکی تایبەتی، ڤۆدکایەکی گیراوەی نایابیش ئامادەکرابوو، ئەگەرچی تەنها یەك دووکەس لە میواندارانمان" لەگەڵ ئێمەدا نۆشیان کرد.

سەرئەنجام" نزیکەی سەعات (3,30) ی پاشنیوەڕۆ لەگەڵ کوردێکی کەڵەگەتی خەڵکی مەهاباد وەکو چاوساغ، بەڕێکەوتین و دوای تێپەڕبوون بەڕێگایەکی کوێستانی سەختدا، بەناو بۆکاندا تێپەڕین. کاتێك گەیشتینە بەرەی شەڕ، هەوا بە تەواوی تاریك ببوو، لەناکاو چاوساغەکەمان هاواریکرد (ڕاوەستن). و لەهەمان کاتدا سێ بارزانی چەکدار بەرەولامان ڕایانکرد. ئێمەیان بۆ بینینی ئەمیرخانی فەرماندەیان برد کە بارزانییەکی کەڵەگەت بوو.

ئەمیرخان سەرەتا سور بوو لەسەر ئەوەی لەبەرئەوەی مۆڵەتنامەیەکی نوسراومان لەلایەن پێشەواوە پێنیە، ناتوانن بڕۆن. بەڵام سەرئەنجام

ڕازی بوو بۆ ئێمە جیاواز بێت و بە زەردەخەنەیەکی گەرم وتۆقەیەکی دۆستانە" بەڕێی کردین.

چەند میلێك لەولاتر، تووشی بازگەیەکیتر بووین لەسەر ڕێگاکە. دوای ماوەیەك بانگکردن و هۆڕن لێدانی ئۆتۆمبێلەکەمان، سەروکەللەی دوو سەربازی ئێرانی پەیابوو کە لە تەپۆلکەکەوە بۆ خوارەوە ڕایاندەکرد. یەکێکیان قەڵەم و کاغەزێکی پێبوو، سەربازەکان ناوی ئێمەیان نووسیو پرسیاریان لە ژمارەی تفەنگەکانمان کرد، منیش لەخۆمەوە چوار ژمارەم دانێ.

لە سەقز، شەوم لەگەڵ جەنەڕاڵ همایۆنیدا بەسەربرد و ئارەزوومەندبوو ڕوانینی ڕێبەرانی مەهاباد بزانێت سەبارەت بە هۆزە ناڕازیەکان کە ناکۆکیان لەگەڵ قازیمحەمەد، بۆ ئەو جێی بایەخ بوو.

همایۆنی وتی" سەرۆك هۆزەکانی مامەش و مەنگوڕو نوێنەرانی گوران، ڕۆژی پێشوو چاوپێکەوتنیان لەگەڵ ئەودا هەبووەو داوای چەك و کۆمەکیان لەو کردووە.

لە کۆتایی سەردانەکەمدا، ئیتر باوەڕم بەوە کردبوو کە قازیمحەمەد بە هاوکاری شورەوی توانیویەتی کۆمارێکی کوردی سەربەخۆی راستەقینە دابمەزرێنێت. قازیمحەمەد ئەگەرچی بەچاوی باشترین دۆست سەیری شورەوی دەکرد، بەڵام شورەوییەکان بە ئاشکرا دەستیان لە کاروباری ناوخۆی کوردستان وەرنەدەدا.

www.pertwk.com

شۆڕشی قازی محەمەد، شۆڕشێکی ناسیۆنالیستی بوو نەک شۆڕشێکی کۆمۆنیستی و لەلایەن ژمارەیەکی بەرچاوی کوردەکانی دانیشتوی وولآتانیترەوە پەسەنکرا بوو. بەڵام سەرەڕای ئەم خەسڵەتانەش، هۆزێکی زۆری کوردەکانیئێران یان لەگەڵیدا ناکۆک بوون یان سەبارەت بە شۆڕشەکەی کەمتەرخەم بوون. عومەرخان دوو هەفتە دوای دیداری من لە زندەشت و لەکاتی ئەنجامدانی کردەیەکدا، بەئاشکرا ئەم ڕاستیەی بەکەم گرتبوو. کردەیەک کە پێدەچێت لەکاتی بوونی ناوەختی ئێمەدا، سەرگەرمی بەرنامەڕێژی بووبن.

ڕۆژی (27)ی ئەیلول ناوبراو بەناردنی دوایادداشتێک، بەفەرمانداری دیموکراتی شاپوری ڕاگەیاند کە لەکاتی بریارنەدانی دەوڵەتی ئازەربایجان بۆ بەدواداچوونی پڕوپاگەندەی کوردەکان، ڕۆژی (30)ی ئەیلول بەزۆر شار داگیردەکات. بەڵام دەستێوەردانی کونسوڵیشورەوی (هاشمۆڤ) و ئەو هەڕەشانەی کرا بۆ ترساندنیان بە گەڕاندنەوەی سوپای سور، عومەرخانی لەجێبەجێکردنی هەڕەشەکەی پەشیمانکردەوە. هەمان ڕۆژ (جۆری دوهەر)ی کونسوڵی ئەمەریکا لە تەورێز، نامەیەکی لە عومەرخانەوە بۆ هات کە بێدات بە قەوام. لەنامەکەدا، عومەرخان وەفاداری خۆی بۆ دەوڵەتی ناوەندی ئاشکرا کردبوو.

دیاربوو بزوێنەری ئەم کارەی عومەرخان، فلیمێک بوو کەلەماوەی گفتوگۆکانیدا لە شاپور، لەلایەن شورەوییەکانەوە بۆ ئەو نمایش کرابوو. فلیمەکە دەربارەی شۆڕشی جوتیاران بوو کە ئاگر بەربدرێتە بینای ئاغایەک لەلایەن ئەوانەوەو دامەزراندنی کۆمۆنێکی شۆڕشگێڕی بوو.

عومەرخان لەگەڕانەوەیدا بۆ زندەشت، لە دیدارێکدا لەگەڵ ئەندامانی هۆزەکەی کە هەموویان ئامادەبوون، بەقورئان سوێندی خوارد کە“ (دیموکراتەکان وەدەربنێت).

لەوسەردەمەدا، هۆزەکان و پێدەچێت کەسانیتریش لە ئازەربایجان ،هەستیان کردبێت با لەکام لاوە دێت. چونکە هێزی دەرککردنیان گەشەیەکی زیاتری کردبوو، دوای سەدان ساڵ تەقەلا بۆ مانەوەیان لەناو کۆمەڵگا دەسەڵاتدارەکاندا. شورەوییەکان دەستیان لە ئازەربایجان کێشابۆوە و پلانی سنورشکێنانەیان بۆکۆنترۆڵکردنی تورکیا و یۆنان و ئێران فەرامۆش کردبوو بەهۆی نارازی بوونی سەرسەختانەی ئەمەریکا. ئەم واقیعەش بەرلەوەی ئێمە لەمبارەییەوە بێگومان بین، ئەندامانی هۆزەکان بەیارمەتی هەستی شەشەم زانیبوویان.

لەکۆتایی تشرینییەکەمدا، ئیتر دیار بوو دەوڵەتی ئێران بەمەبەستی (چاودێری هەڵبژاردن) بڕیاری داوە هێزی خۆی بۆ ئازەربایجان بنێرێت. هێزەکانی ئێران، وەک یەکەمین هەنگاو زنجانیان داگیرکرد.

ڕۆژی (5)ی کانونی‌یه‌که‌م، قازی‌محه‌مه‌د و هاوکاره به‌رجه‌سته‌کانی کۆبوونه‌وه و بڕیاری به‌رگری چه‌کدارانه‌یان دا. به‌ڵام ڕۆژی دواتر، برای قازی‌محه‌مه‌د واتا سه‌دری‌قازی نه‌یتوانی قه‌ناعه‌ت به‌حیزب وسه‌رۆك هۆزه‌كان بكات كه سوپای ئێران به‌ڕاستی خاوه‌نی هه‌مان ئه‌و سوكایه‌تی و شكاندنه‌یه كه كورده‌كان دابویانه پاڵی. ئاشكرایه كورده‌كان په‌ندیان له‌گۆڕانكارییه‌كانی ئازه‌ربایجان وه‌رگرتبوو.

به‌پێشڕه‌وی سوپای‌ئێران له تەنگه‌كانی قافلانكیێو، هێزه‌كانی دیموكرات و ته‌واوی بونیادی ده‌وڵه‌تی ئازه‌ربایجان" له ماوه‌یه‌كی كورتدا هه‌ڵوه‌شا. قازی محه‌مه‌دو په‌یڕه‌وانی، زانیان كه گه‌مه ته‌واوبووه . هۆزه‌كانی شكاك و هه‌ركی به فه‌رمان و به‌حه‌ز" بۆ هێرشكردنه سه‌ر دیموكراته‌كانی ڕۆژئاوای ده‌ریاچه‌ی ڕه‌زائیه، چوونه‌پاڵ هێزه‌كانی ناوه‌ندییه‌وه.

بارزانیه‌كان بۆكانیان به‌جێ‌هێشت و ماوه‌یه‌كی‌كورت دوای ئه‌وه‌ی جه‌نه‌راڵ همایۆنی سه‌رگه‌رمی ڕێبه‌ری هێرشه‌كان بوو له میاندواو، كورده وه‌فاداره پاشماوه‌كان نه توانای جه‌نگیان هه‌بوو و نه‌ده‌یانتوانی خۆیان به هه‌ڵاتن ڕازی بكه‌ن و له‌م ڕووه‌وه ته‌نها ڕێی ڕزگاربوون، واتا ته‌سلیمبوونی به‌شه‌ره‌فانه‌یان هه‌ڵبژارد. له‌م ڕووه‌وه، ڕۆژی (13)ی كانونی‌یه‌كه‌م، قازی‌محه‌مه‌د و سه‌دری‌قازی و سه‌یفی‌قازی" ته‌سلیمنامه‌ی خۆیان به‌ده‌ستی خۆیان ته‌سلیمی جه‌نه‌ڕاڵ همایۆنیان كرد له میاندواو.

ئه‌گه‌رچی جه‌نه‌راڵ همایۆنی یه‌ك دوو پرسیاری پێكهاتوو له وه‌فاداری قازی سه‌باره‌ت به ده‌وڵه‌تی ناوه‌ندی لێ‌پرسی، به‌ڵام هه‌ڵسوكه‌وتی له‌گه‌ڵ قازی، به داد و به‌ره‌وشتانه بوو، به‌هه‌مان شێوه‌ی كه لێی چاوه‌ڕوان ده‌كرا.

ئه‌و به‌ڕای قازی‌محه‌مه‌د ڕازیبوو كه واباشتره مه‌هاباد به‌بێ خوێنڕێژیی له‌لایه‌ن سوپای‌ئێرانه‌وه داگیربكرێت. و بارزانیه‌كانیش – كه تائه‌وكاته ته‌نها هێزی به‌رگریكه‌ری شاربوون– به‌ركه‌نار بكرێن.

قازی‌محه‌مه‌د بۆ به‌دواداچوونی به‌شی كۆتایی، واتا ئه‌ركی به‌ركه‌ناركردنی بارزانیه‌كانی گرته‌ئه‌ستۆ. مۆڵه‌ت درا به‌هه‌رسێ قازی، بۆجێبه‌جێ‌كردنی به‌ڵێنه‌كانیان" بگه‌ڕێنه‌وه بۆ مه‌هاباد.

قازی‌محه‌مه‌د دوای گه‌ڕانه‌وه‌ی بۆ مه‌هاباد، توانی سه‌رهه‌نگی‌دووه‌م (غفاری) كه ڕێبه‌ری كورده دژه بارزانییه‌كانی ده‌كرد" به‌ره‌و شار رابگرێ. هاوكاتیش به به‌ركه‌ناركردنی بارزانییه‌كان بۆ نه‌غه‌ده، درێژه به ڕۆڵه‌كه‌ی بدات. سوپای ئێران له‌كاتی چوونه ناو مه‌هاباده‌وه، به‌گه‌رمی پێشوازی لێكراو دیداری ته‌شریفاتی و بیروڕا له نێوان فه‌رمانده‌كانی سوپای ئێران و قازی محه‌مه‌ددا" ئاڵوگۆڕكرا .

دوو ڕۆژ دواتر، قازی‌محه‌مه‌دو سه‌یفی‌قازی‌و ژماره‌یه‌ك له ڕێبه‌رانی ده‌وڵه‌ته‌كه‌ی ده‌ستگیركران. سه‌دری‌قازی بۆ تاران گه‌ڕابۆوه، دیاربوو به‌و ئومێده‌ی

www.pertwk.com

كه له پله‌ی نوێنه‌رایه‌تی مه‌جلیسدا له ئاسایشی زیاتردایه.

له‌م نێوانه‌دا همایۆنی، مه‌لامسته‌فای بۆ مه‌هاباد بانگهێشت كرد و له مه‌به‌سته‌كانی ئه‌وی كۆڵیه‌وه. مه‌لا وتی" ئه‌گه‌ر ئاسایشی بپارێزرێت، ئه‌وا بۆ (بارزان)ی عێراق ده‌گه‌ڕێته‌وه و همایۆنیش فه‌رمانی‌دا كه له‌گه‌ڵ سه‌رهه‌نگ دووه‌م (غه‌فاری) بچێت بۆ تاران و مه‌سه‌له‌كه‌ی له‌وێ چاره‌سه‌ربكات. ڕۆژی (27)ی‌كانونی‌یه‌كه‌م، چاوم كه‌وت به هاوڕێم (دكتۆر ئیسماعیل ئه‌رده‌لانی) سه‌رنوسه‌ری ڕۆژنامه‌ی كۆهستان. پێی‌وتم كه" سه‌دری‌قازی ومه‌لامسته‌فا هه‌ردووكیان له‌تارانن و بۆ به‌یانی ئه‌و رۆژه چاوپێكه‌وتنی منی ڕێكخست له‌گه‌ڵ سه‌دری‌قازیدا.. له مه‌هاباد سه‌دری قازیم نه‌بینی‌بوو، ده‌موچاوی ئه‌ویش لێكچونێكی له‌گه‌ڵ براكه‌یدا هه‌بوو، مووه زۆره‌كانی خۆڵه‌میشی ببون به‌ڵام له براكه‌ی قه‌ڵه‌وتربوو. دیاربوو ئه‌زمونی ئه‌وی نه‌بوو. منی ئاگادار كرده‌وه له ته‌واوی خاڵه‌كانی ته‌سلیمكردنی مه‌هاباد و چاره‌نووسی ئه‌و مه‌هابادییانه‌ی كه بینیبووم.

برا و ئامۆزاكه‌ی هێشتا له‌ژێرده‌ستبه‌سه‌ریدابوون. ئه‌وانی‌تر، له‌ڕیزیان دا (سه‌ید ئه‌حمه‌د ته‌ها) ڕایكردبوو بۆعێراق و له‌وێ ده‌ستگیركرابوو. چاپخانه داخرابوو، ته‌واوی ئه‌م هه‌واڵانه هه‌واڵی دڵته‌زێن بوون

و نیگه‌رانی و ترسی ئاشكرای ئه‌ویش" به‌ته‌واوی جێ‌ی سه‌رنج بوو.

ڕۆژی‌دواتر، دووئه‌فسه‌ری سوپا ئه‌ویان بۆدیداری قه‌وام بردو دواتر به ئوتومبێلێكی‌جێب بۆمه‌هاباد نێردرا تا له‌گه‌ڵ براكه‌ی و ئامۆزاكه‌ی دادگایی بكرێت.

هه‌مان رۆژ ، واتا (30)ی كانونی‌یه‌كه‌م، سه‌رهه‌نگی دووه‌م(غه‌فاری)" له مه‌كته‌به‌كه‌ی من ئاماده‌بوو. له سه‌قز له‌گه‌ڵیدا ئاشناببوم، له‌هه‌مان ئه‌و شوێنه‌ی كه ئه‌و ئه‌فسه‌ری په‌یوه‌ندی نێوان جه‌نه‌ڕاڵ همایۆنی بوو له‌گه‌ڵ هۆزه‌كورده‌كاندا. به‌ڕووبه‌ڕووبونه‌وه‌ی باش و له‌گه‌ڵ تێبینییه‌كانی له‌سه‌رئه‌ندامانی هۆزه‌كان، منی خستبووه ژێر كاریگه‌رییه‌وه. منی بۆماڵی‌خۆی بانگهێشتكرد بۆ چاوپێكه‌وتن له‌گه‌ڵ مه‌لامسته‌فادا و منیش به‌یاوه‌ری كۆلۆنیل((سه‌كستۆن)) له‌یه‌كه‌مین ڕۆژی ساڵی(1947)دا، چووم بۆ چاوپێكه‌وتنی. غفاری له ده‌ره‌وه‌ی ماڵه‌كه‌یدا، پێشوازی له‌ئێمه كردو دوای ڕێنمایی‌كردنمان به پلیكانه‌یه‌كی ڕزیو وكۆندا، ئێمه‌ی بۆ ژوورێكی سارد برد كه به‌شێوازێكی‌كۆن چه‌ند كورسیه‌ك به‌ده‌وری یه‌كتردا ڕیزكرابوون و مێزیكی بچوكیان له ناوه‌ڕاستیدا دانابوو.

له‌وێ له‌گه‌ڵ پیاوێكی كورته‌بالآدا كه كۆتێكی‌ڕه‌شی له‌به‌ردابوو" ئاشنابووم و ئه‌م پیاوه هه‌مان مه‌لامسته‌فا بوو! مه‌لامسته‌فا چاو و برۆی

www.pertwk.com

ڕەش بوو و شێوەی سەری تاڕادەیەك چوارگۆشە بوو و داپۆشرابوو بەمووی ڕەشی زۆر كورت و كە تاڵی خۆڵەمێشیشی تیادا بەرچاودەكەوت. ناوبراو تەختی ناوچاوانی كورت و دەموچاوێكیمۆن وغەمباری هەبوو. تیشكێك لەچاوانییەوە دەدرەخشایەوە. شان و قیافەیەكی ئاسایی هەبوو، بەڵام ڕەنگە بەجلوبەرگی كوردی و لەناوپیاوانی عەشیرەتەكەیدا خاوەنی هەیبەت و بەشكۆ بووبێت. فارسییەكەی بە شێوەزارێكی قورسی كوردی بوو.

مەلامستەفا وتی: ((كاتێك بەزۆر لە عێراق دەركرام، لەسەرسنور جەنەراڵی شورەوی (لیوبۆف) و ئەفسەرانیتری ڕووسی بە ئێمەیان وت كە" بۆ مەهاباد بڕۆین و خۆمان بخەینە ژێرفەرمانی قازیمحەمەدەوە. (50) رۆژ دواتر، لایەنگرەكانم بۆ مەهاباد برد. لەو سەردەمەدا پەیوەندییەكی ڕاستەوخۆم لەگەڵ شورەوییەكاندا نەبوو. جگە لە ماوەی سەفەرێكدا بۆ تەورێز بەمەبەستی چارەسەری نەخۆشی ماڵەوەمان كە دەمویست لە نەخۆشخانەیەكی شورەوی دەرمان بكرێت، سەردانیئەوانم كرد. هیچ ئەفسەرێكی شورەویش لە كارەكانماندا راوێژكاری ئێمە نەبووە)).

پێدەچوو ئەو لەگەڵ هەندێك لەمەئمورانی سیاسی ئینگلیز لەعێراق، یادەوەری خۆشی هەبێت و خەفەتی لەوە دەخوارد لەبری ئەوان كاریان بە كەسانیتر سپارد بوو. دكتۆر هۆفی دەهێنایەوە یاد.

كورد له یاداشته‌كانی ئارچی رۆزڤێلت دا

ناوبراو دواتر ئێمەی بۆ ژوورێك برد كە تیایدا دوو ئەفسەری كوردی عێراقی دانیشتبوون. هەردووكیان چاكەت و پانتۆڵی نوێی مۆدیل ئەوروپاییان پۆشی بوو و یەكێكیان كڵاویكی جوانیلەسەربوو. عیززەت عەبولعەزیز لە مەهاباد بینیبووم – بێگومان ئەوكاتە نەمدەزانی كە كێیە– وچەند وشەیەكم قسە لەگەڵدا كرد بە زمانی ئینگلیزی و كوردی (چاودێرە كوردەكانم، زۆر حەزیان لەم بابەتە نەدەكرد). ناوبراو ئەوكاتە جلوبەرگی ناوچەیی ئاویی جوانی لەبەردەكردو ئەندامانیدەموچاوی ڕێك وگونجاوبوو و بەچاو وبرۆ ڕەشەكەی و ڕووەخۆرسوتێنەرەكەیەوە لێكچونێكی لەگەڵ (باباعەلی)دا هەبوو. بەباشی بە ئینگلیزی دەدوا، بەڵام بەكۆنەكەیو بەزمانی ڕێزمانی – ڕێك وەكو ئینگلیزییەكەی میرحاج كە پیاوێكی سمیڵ ئەستوری ئەندام گەورە بوو. دەوموچاوە سپییەكەی بە ریشێكی كۆرپەی ڕەنگ قاوەیی داپۆشرا بوو–. میرحاج هەرگیز زەردەخەنەی نەدەخستە سەر لێو و بەتوڕە دەهاتە بەرچاو. جارێك دەستی لەرزی، لەرزینێكی زۆر خێراو دەستیكرد بە سوڕانەوی دەستی لە هەوادا بەجۆرێك كە دەتوت سەرگەرمی نووسینی پیتە بە خەتی عەرەبی.

ئەوان هەوڵیان دەدا باسی ئەوەبكەن كە بۆچی ناچار بوون لە سوپای عێراق ڕابكەن و پەیوەندی بەهێزەكانی مەلامستەفاوە بكەن. عیززەت دەیوت" لە سەردەمی وەزارەتی نوریسەعید كەلەگەڵ كوردەكان

www.pertwk.com

نەرم بوو، هەندێك لە ئەفسەرانیكورد سەرپەرشتی ناوچەكانیان لە باكور پێسپێردرابوو. تەنانەت وەزیری ناوخۆ(ماجد مستەفا) پێشنیازی بۆخودی ئەو كردبوو وەكو فەرمانداری سەربازی بۆ باكور بڕوات. بەلأم دوای شكستی كابینەی نوریسەعید، دەوڵەت دەستیكرد بە خولقاندنی دەردەسەری بۆ مەئمورانی كورد.

مەئمورانی سیاسی دێرینی ئینگلیز كە دەركیان بە پێگەكانیان دەكرد، ڕۆیشتن و بەداخەوە كەسانیتر لەبری ئەوان داندران. قەیرانەكە كاتێك ڕوویدا كە مەئمورە سیاسییە نوێیەكان، تازە دەیانویست بە مەسەلەكان ئاشنابن. عیززەت و میرحاج لەڕیزی دوانزدە ئەفسەری سوپای عێراقیدا بوون كە لەگەڵ پەنجا ئەفسەری ناوچەییو ژمارەیەك لە سەربازان و مەئموران و مامۆستایانی عێراقی كە دەگەیشتنە سەدان كەس، پەیوەندیان بە بارزانیەكانەوە كرد.

لە مەلامستەفام پرسی: (ئێستا لەبەرنامەتدایە چ كارێك بكەیت؟).

– (من دەمەوێت بۆ عێراق بگەڕێمەوە. ماوەیەكی زۆرە دەمەوێت بگەڕێمەوە بۆ نیشتیمانم، بەلأم دەوڵەتی عێراق گرەنتیەك بە ئێمە نادات. ئەگەر گفتوگۆكانمان لەگەڵ عێراق بە ئەنجامێك نەگات، ئومێدەوارم كە ئێران پەنابەری بەئێمە بدات. ئێران وولأتی ئێمەیە. ئێمە ئێرانین و ئێرانیەكان لە خۆمانن. ئێمە حەزدەكەین بگەڕێینەوە بۆ سەرماڵ و ژیانمان لە

بارزان، بەلأم ئەگەر نەبوو، لەهەمان جێگا دەمێنینەوە!).

مەلامستەفا یەك مانگ لە ئێران مایەوە، دوای شكستی هەوڵەكانی بۆ بەدەستهێنانی گرەنتی لە ڕێگەی سەفارەتی بەریتانیاوە بۆ گەڕانەوەی بێمەترسی بۆعێراق، لەگەڵ بەرپرسانی دەوڵەتی ئێران گفتوگۆیەكی بۆ بەدەستهێنانی ڕێككەوتنێك ئەنجام دا. ئێرانییەكان ئەگەرچی مۆڵەتیان نەدەدا كە پەیڕەوانی مەلا لە كوردستان بمێننەوە، بەلأم ئامادە بوون ئەوان لە جێگایەك لە ناوچەی كێوەكانی نێوان كاشان و هەمەدان نیشتەجێبكەن.

مەلامستەفا لە دوای یەك مانگ مانەوەی لە تاران، بۆ باكور گەڕایەوە تا دەربارەی ئەم پێشنیازە بیر بكاتەوەو لەگەڵ پیاوەكانیدا باس وراوێژی لەسەربكات.

بەلأم شێخ ئەحمەد لەگەڵ كۆمەڵێكیتر بەتوندی دژی پێشنیازی ئێران بوون – پێشنیازێك كەڕەنگە هەرگیز خودی مەلامستەفا بۆخۆی قبوڵی ناكات – سەرئەنجام بارزانییەكان بە (همایۆنی)یان ڕاگەیاند لەهەمان شوێنی ئێستا دەمێننەوە و هیچ مەرجێكیش پەسەند ناكەین.

(همایۆنی)یش بێدواكەوتن لە نەغەدەوە بەمەبەستی سەركوتكردنیان، لەشكركێشی كردو ئەوانیش بەناچار لەكۆتایی شوباتدا بەرەو ڕۆژئاواو بۆلای سنوری عێراق ڕۆیشتن. بەلأم بەفری زۆر

www.pertwk.com

ڕێگای نەدان لە تەنگەکەوە تێبپەڕن و بەمشێوەیە لەخاکی ئێراندا مانەوەو لەسەرتاسەری مانگیئازاردا، درێژەیان بە شەڕوشۆڕ دا لەگەڵ سوپای ئێراندا. سەرئەنجام بەتەواوی دیاربوو کە ناتوانن لەوە زیاتر بەرگری بکەن. شێخ ئەحمەد لە سەرەتای مانگی نیساندا، تەواوی عەشیرەتەکەی بۆ عێراق بردەوەو بەهۆی دەردەستکردنی گرەنتینامەیەکی نوسراوەوە لە دەوڵەتی عێراق، عەشیرەتەکەی بەتەواوی تەسلیمی سوپای عێراق کرد کە چاوەڕوانی هاتنیان بوون. خۆی ئەگەرچی گیانی پارێزراومایەوە، بەڵام تەواوی ئەفسەرانی کوردی سوپای عێراق کەلە گەڵیدا بوون، لەڕیزیاندا (عیززەت عەبدولعەزیز)" لە مانگی حوزەیراندا لە سێدارە دران.

میرحاج کە دواتر زانرا، ڕێگایەکی عاقڵانەتری گرتبووەبەر. بە پێچەوانەی مەلامستەفاوە لە تەسلیمکردنی خۆی بە لێپرسراوانی عێراق دەرباز ببوو، ڕێگایەکیتری بەرەوسنور گرتبووەبەر. ڕێگایەک کە دەگاتە کوێستانەکانی ناوچەی خۆی لەدەوروبەری بارزان. ناوبراو لەدرێژەی گفتوگۆیەکدا لەهەمان شوێن، زانی کە ناتوانیت باوەڕ بەعێراقییەکان بکات و ئێرانییەکان و بێگومان تورکیاش پەناهەندەیی ناداتێ. گوایا لەدواییدا پەیوەندی بە ڕووسەکانەوە کرد بوو. چونکە ڕۆژی(27)ی مانگی ئایار، لەگەڵ (500) کەس لە

ئەندامانی بەسنوردا تێپەڕین و چوونە خاکی ئێرانەوە .

کاتێک مەلاو بارزانییەکان سەرگەرمی پێشڕەوی بوون بەرەو باکورو تێپەڕ بوون بە ڕێگای کویستانیدا ولەم ڕەوتەدا یەک جار بۆماوەیەکی کورت چوونە خاکی تورکیاوە. خودی شا فەرمانێکی توندی بە سوپای ئێران دا لەپێناوی بەرگرتن لە دووبارە هاتنەوەیان بۆ خاکی ئێران. بەڵام سوپا نەیتوانی پێیان بگات تا ئەوکاتەی کە لە خوی تێپەڕین و لە سنوری شورەوی نزیکبوونەوە. سەرەتا بارزانییەکان هێرشیان کردو دوای کوشتاری ستونیسوپا، لە ڕووباری ئاراس تێپەڕین و چوونە خاکی شورەوییەوە . چارەنووس وابوو کە ئەوان لە ساڵی (1958)دا دووبارە بۆ عێراق گەڕانەوە و دەستیان کردەوە بە گێڕانی ڕۆڵە دێرینەکەیان وەکو دڕکێک لە چاوی دەوڵەتی عێراقدا.

بەڵام قازیمحەمەد زووتر لەوان ڕووبەڕووی چارەنووسیخۆی بۆوە. هەرسێ قازی لە دادگایەکی سەربازیو بەشێوەیەکی نهێنی، لە مەهاباد دادگاییکران و ڕۆژی (23)ی کانونیدووەم بە مەرگ حوکمدران. بەڵام جێبەجێ کردنی حوکمی لە سێدارەدانیان لە لایەن تارانەوە دواخرا، چونکە قەوام نەیدەویست کە لەناو گفتوگۆ هەستیارەکانیدا لەگەڵ شورەوییەکان، دەنگ وسەدایەک بەرزببێتەوە .

www.pertwk.com

ماوەیەكی كورت بەرلەوەی من تاران بەجێبهێڵم لە شوباتی ساڵی (1947)دا، جەنەراڵ ڕەزم ئارا چوو بۆ مەهاباد و من بەڵگەم هەبوو كە دڵنیابم ئەركی چاودێری لەسێدارەدانی برایانی قازی بەو سپێردراوە. من بەپەلە چووم بۆ چاوپێكەوتنی (جۆرج ئالن)ی سەفیرمان، بۆ ئەوەی بزانم ئایا دەتوانێ كارێك بكات. سەفیرەكەمان لەمنی پرسی: (بۆچی ئەوەندە نیگەرانی قازیەكانی؟ هەرچۆنیك بێت ئەوان لەگەڵ شورەوییەكاندا هاوكاریان دەكرد).

– (باشە ڕاستە، بەڵام ئەوان تێدەكۆشان هەرچی لەتوانایاندایە بۆ باشتركردنی بارودۆخی هاووڵاتیان" ئەنجامی بدەن و شورەوییەكانیش تەنها كەسانێ بوون كە مەیلیان نیشان دا بۆ كۆمەكردنی ئەوان. ئەگەر ئەوان لەسێدارە بدرێن، هەموو لایەك ئێمەش بە هاوبەشی ئەمكارە دەزانن).

– (باشە چاوەڕێی من چی بكەم ؟).

– (پێم وایە تۆ دەبێت داوا لە شا بكەیت فەرمان بە ڕەزم ئارا بدات كە قازییەكان بۆ دادگاییەكیدادپەروەرانەو ئاشكرا" بیانهێنێت بۆ تاران).

لەسەر داوای سەفیر، دەستبەجێ شا پێشوازی لێ كردبوو. سەفیرەكەمان لەم چاوپێكەوتنەدا ئومێدەواری خواستبوو بوو مەسەلەی هۆزەكان و لەناویاندا مەسەلەی كوردەكان بەباشی چارەسەر بكرێت. دواتر وتبوی ئەگەرچی قازییەكان لەگەڵ

شورەوییەكاندا هاوكاریان كردووە، بەڵام خزمەتێكی زۆریشیان لە زەمینەی فێركردنی هاووڵاتیاندا ئەنجام داوە – لێرەدا شا قسەی ئەوی بڕی بوو و بەزەردەخەنەیەكەوە لە سەفیری پرسی بوو: (تۆ لەوە دەترسیت من ئەوان گوللەباران دەكەم؟ ئەگەر مەسەلەكە ئەمەیە" ئاسوودەبە چونكە هەرگیز خەیاڵی وام نیە).

سپێدەی ڕۆژی (31)ی مانگی ئازار، قازییەكان بەفەرمانیخاوەنشكۆ شاهەنشا، لە سێدارەدران!. پێدەچێت شا ڕێك دوای ئەوەی كە سەفیرەكەمان لە تەلارەكە دەرگاكەی بەدوادا داخراوەو ڕۆیشتووە، فەرمانی لەسێدارەدانیانی دەركردبێت!.

www.pertwk.com

پەراوێزەکانی وەرگێری کوردی

– لەسوپای ئێرانیدا، پلەکان لەسەرەوە بۆ خوارەوە بەم شێوەیەیە: سەرتیپ ، سەرهەنگ ، سەرگەرد ، .....

بەڵام حکومەتە خۆماڵییەکەی کۆماری مەهاباد، پلەکانی سەربازی بەشێوەیە گۆڕی بوو:

سەرباز	پێشمەرگە
جوگە	لیزگە
گروە	قول
دەستە	دەستە
گروهان	چل
گردان	لك
هنگ	پۆل
تیپ	تیپ
لەشکر	لەشکر
سپاە	هێز

بۆ زانیاری زیاتر بنۆڕە: (حکومەتی کوردستان، کورد لەگەمەی سۆڤیەتیدا.. نوسنی/ نەوشیروان مستەفا ئەمین ... لاپەڕە 152_153)

– بێگومان لێرەدا پێشبینییەکەی لەجێیخۆیدا بووە، چونکە ئەم زنجیرە ووتارە کە ئەو کاتە لەو گۆڤارەدا بەبێناو بڵاوکراوەتەوە و وای بۆ چووە (ئیحسان نوری پاشا) دەینووسێت. لەساڵی (1996) دا بەکۆششی کاوە بەیات

کورد لە یاداشتەکانی ئارچی رۆژڤێڵت دا

کۆکرایەوەو هەرلەژێر ئەو مانشێتەدا بە زمانی فارسی لە تاران چاپکراو دەرکەوت کە ئیحسان نوری پاشا نووسیوییەتی.

– بەداخەوە هەندێك لە مێژوونووس و ڕۆژهەڵاتناس و سیاسەتمەداران سەبارەت بە بنەچەی لوڕو بەختیاریەکان بەهەڵەدا چوون، کە ئەمەش ڕەنگدانەوەی پلانەکانی دوژمنانە بۆ دابڕینی بەشێکی گەورەی کورد لەنەتەوەی کورد ... لەهەمان کاتدا زۆربەی مێژوونووسە دێرینەکان باسیان لە کوردبوونی لوڕ کردووە وەکو ((یاقوتی حەمەوی، ئەمین زەکی بەگ، شەرەفخانی بەدلیسی))...بۆ زانیاری زیاتر بنۆڕە:

*(خۆلاصەیەکی تەئریخی کوردوکوردستان .. ئەمین زەکی بەگ .. لاپەڕە 19–20) . یاخود:

* (شەرەفنامە ، شەرەفخانی بەدلیسی ، لاپەرەکانی 24–34) .

*سەبارەت بە شێوەزاری لوڕ کەبەشێکە لە زمانی کوردی بنۆڕە:

(الغە الکردیە.. التوزیع الجغرافیللهجاتها ، فواد حمە خورشید ، من صفحە 36 الی 42)

بەزمانی ئینگلیزیش بنۆڕە :

rawlinson , major , (notes on amarch from zahab..) ,J.R.G.S .,VOI.9, part 1, 1839,pp. 26-116

یاخود :

vol. 1. london , 1981, p. 95- 297)op (mrs.) , (jorny in persia and Kurdistan).

www.pertwk.com

www.pertwk.com

ـ . ـ . ـ   کورد لە یاداشتەکانی ئارچی رۆزڤێلت دا   . ـ . ـ . ـ .